

Tallinna Ülikool
Informaatika instituut

**Kiusamine internetis: noortevaheline käitumine võrgumaailmas kahe
Tallinna kooli näitel**
Bakalaureusetöö

Autor: Helle Isakannu

Juhendaja: Kaido Kikkas

Konsultant: Kairi Osula

Juhendaja: 2008. a.

Instituudi direktor: 2008. a.

Tallinn 2008

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Küberkiusamise olemus.....	5
1.1 Kiusamine ja küberkiusamine.....	6
1.2.1 Küberkiusamine.....	7
1.2 Küberkiusamise liigid.....	8
1.3 Küberkiusamise põhjused.....	10
2. Tegelikkus.....	12
2.1 Tagajärjed.....	12
2.2 Küberkiusamise tõkestamine.....	13
2.2.1 Ennetamine ja tõkestamine Eestis.....	17
2.2.2 Seadusandlus Eestis.....	19
3. Uurimusprobleemi asetuse ja meetodika.....	23
3.1 Uurimuse eesmärgid.....	23
3.2 Meetodika.....	23
4. Analüüs.....	25
4.1 Ülevaade vastajatest.....	25
4.2 Kokkuvõtte uuringu tulemustest.....	40
Kokkuvõtte.....	43
Kasutatud kirjandus.....	46
Lisa 1.....	50
Lisa 2.....	53

Sissejuhatus

Tehnoloogia, kaasa arvatud internet, on muutunud igapäevaseks nähtuseks, leides laiahaardelist kasutamist erinevate põlvkondade seas. Tänapäeva noored kasutavad sotsiaalsete ja akadeemiliste vajaduste rahuldamiseks peamiselt interneti võimalusi, silmast silma kommunikatsioon on jäänud tahaplaanile. Virtuaalmaailma hüvede kõrval on hakanud esile kerkima ka informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire progressi negatiivsed ilmingud, mida täiskasvanud sageli hinnata ei oska. Väike kuid pidevalt kasvav osa lastest on kokku puutunud kübervägivalla erinevate vormidega. Käesolev bakalaureusetöö keskendub enam küberkiusamise problemaatikale. Varem oli kiusamine pigem kooli tagaõuel toimuv agressiivne käitumine, kuid nüüd tehnoloogia ajastul, on kiusamine leidnud oma väljundi ka kübermaailmas. Viimase poole aasta jooksul on küberkiusamise probleem muutunud aina aktuaalsemaks. Seda väidet toetavad mitmed järgnevad sündmused. Näiteks 16. märtsil 2007. aastal esilinastus Eestis laialdast kõlapinda ja diskussioone algatanud Ilmar Raagi rahvusvaheliselt auhinnatud, tõsielusündmustel põhinev koolivägivalda ja küberkiusamist kajastav film „Klass”. Eelmise aastal oktoobris käivitus Microsofti Eesti esinduse, Tiigrihüppe Sihtasutuse ja Arvutikaitse.ee koostöös projekt „Veebivend”, mille eesmärgiks oli tõsta õpilaste, õpetajate ja vanemate teadlikkust internetiohutusest ja viia teema üldhariduskoolide õppekavasse. Laste teadlikkus interneti ohtudest on üldiselt üsna kõrge, eriti, mis puudutab viiruseid ja enamasti ka isiklike andmete jagamist, kuid TNS Emori uuringu kohaselt arvab osa lastest, et internetis on teiste norimine ja kiusamine lubatud, mõistmata tegelikult selle tagamaid. Arvutistumine ja infotehnoloogiline areng on toonud kaasa küberkiusamise, mille tagajärgi ja mõjusid ei adu veel noored, lapsevanemad ega ka ühiskond.

Käesoleva uurimistöö peamine eesmärk on selgitada küberkiusamise eripära, liike, mõju, ulatust, ennetustöö ja sekkumise vajadust ning hetke olukorda Eesti kontekstis kahe Tallinna kooli näitel. Samuti on selleteemaline eestikeelne materjal peaaegu olematu. Põhiliseks uurimisküsimuseks on, kuidas ja mil määral mõjutab küberkiusamine Eestis kujuneva üldise arvutistumise tingimustes noorte käitumist ja nendevahelist suhtlust, nii vahetut kui võrgupõhist. Sellest tulenevalt on püstitatud järgnev hüpotees: küberkiusamisel on negatiivne mõju noortevahelisele käitumisele ja suhetele ning sellele piisava tähelepanu mittepööramine võib viia tõsiste tagajärgedeni (sh näiteks olukord, kus kiusatavast saab kiusaja). Hüpoteesi tõestamiseks viidi töö

empiriilises osas läbi ankeetküsitlus kahes Tallinna üldhariduskoolis ja uuriti peamiselt internetiviidetele toetuvat kirjandust. Töö analüüsi osas püstitati veel mitmed uurimisküsimused, et kõnealust teemat enam valgustada. Näiteks leiab vastuse järgnevatele aspektidele: virtuaalmaailma (mitte)meeldimise põhjendused, interneti peamised kasutamiseesmärgid, interneti ja mobiilitelefoni kasutamisaeg päevas, populaarsemad digitaalsed identiteedid (digi-minad), küberkiusavate osakaal, kiusamise peamised kanalid, reaktsioon küberkiusamisele, lapsevanemate tähelepanu pööramise ulatus laste interneti turvalise käitumise osas, enamlevinud kiusamiseliik ja muud teoreetilises osas väljatoodud küberkiusamist iseloomustavate tunnuste esinemine antud valimis, näiteks anonüümsus.

Töö koosneb kolmest suuremast osast, esimene peatükk käsitleb küberkiusamise olemust, liike ja põhjuseid, teine peatükk hõlmab tagajärgi ja tõkestamist, kolmandas peatükis on esitatud uurimusprobleemi asetuse, metoodika, analüüs ja tulemused.

1. Küberkiusamise olemus

Sidevahendite uued tehnoloogilised lahendused, kiire areng, laialdane levik ja kättesaadavus loovad maastiku, kus väga erineva elektroonilise aparatuuriga on võimalik kübermaailma siseneda ja kahju tekitada, jäädes samas anonüümseks. Silmas peetakse nii emotsionaalset, füüsilist kui ka majanduslikku kahju. Käesolevas uurimustöös fookuseeritakse tähelepanu emotsionaalsele ja füüsilisele kahjule kui küberkiusamise tagajärgedele.

Eeldused:

- Arvutistumine – personaalarvuti omanike arv liigub konstantselt tõusujoones. Inimesed hangivad endale arvuti eeldusega saada osa mugavatest internetipõhistest teenustest ja hüvedest, tunnetamata sellega kaasnevat ohte. Internetiseeritud arvutiomanikud on potentsiaalsed küberkiusajad või kiusatavad.
- Tehnoloogia areng – esialgselt oli GSM (*Global System for Mobile Communications*) võrgu eesmärk pakkuda üle-euroopalist avalikku mobiilsidet telefoni kõnede tegemiseks. Hetkel võimaldab võrk mobiiltelefoniga kasutada ka interneti. Kui varem sai interneti kasutada vaid kaabli vahendusel, on nüüdseks olemas WiFi (*Wireless Fidelity*), kus kaablid on asendunud raadiolinkidega. [8]
- Virtuaalsed suhtluskeskkonnad :
 1. Sotsiaalvõrgustikud – ainuüksi MySpace´i kasutajaks on registreerinud ennast 110 miljonit inimest. [9] Maailmas on üle 4 sotsiaalvõrgustiku, mille kasutajaks registreerunute arv ületab 20. miljonit.
 2. Jututoad – Lycos Chat, Yahoo Chat.
 3. Reaalajas suhtlemiskeskonnad – Skype, MSN.

Interneti avarustes eksisteerivate suhtluskeskkondade hulk ja kasutajate arv on väga suur. Neis toimuvat küberkiusamist on raske kontrollida.

Tõenäoliselt suureneb interneti kasutajate hulk järjekindlalt veelgi, kuna interneti kättesaadavust muudetakse pidevalt lihtsamaks, mugavamaks ja odavamaks.

Infoühiskond pakub mitmeid põnevaid ja huvitavaid võimalusi, et luua, suhelda ja õppida üksteiselt ning üheskoos. Kahjuks aga leidub inimesi, kes ekspuuteerivad seda potentsiaali ja kasutavad infoühiskonna hüvesid teiste hirmutamiseks ja

küberkiusamiseks. Kübervägivald on saanud ühiskonna tavaliseks osaks, mille üheks väljundiks on küberkiusamine.

1.1 Kiusamine ja küberkiusamine

Kiusamine on indiviidi või grupi poolt korduvalt teostatav füüsiline või psühholoogiline käitumine, mida iseloomustab agressiivsus, tahtlikkus, kiusamise tulemusena tekitatav füüsiline ja/või vaimne kahju ning kiusatava võimetus ennast rünnakute eest kaitsta (võimu ebavõrdsus). [10] Küberkiusamine erineb üldmõistest „kiusamine” ainult keskkonna ja negatiivse stiimuli kandja poolest. Otseselt ei ole võimalik läbi interneti või mobiiltelefoni tekstisõnumite füüsilist kahju tekitada, kuid küberkiusamise tagajärg võib olla füüsilise iseloomuga.

Traditsioonilistest näost näkku (*face-2-face*) kiusamise vormidest, mis jagunevad füüsilisteks, verbaalseteks ja emotsionaalseteks (psühholoogilisteks) nagu näiteks löömine, narrimine, solvamine, tõrjumine erineb küberkiusamine veel mitme järgneva aspekti poolest. [11] Näiteks on traditsioonilisse kiusamisse kaasatud tavaliselt kaks poolt kiusaja ja kiusatav. Internet võimaldab aga kaasata väga laia publiku, mille positiivseks väljundiks võib lugeda võimaluse, et keegi takistab toimuvat, samas võib publiku lai ulatus ohvrile ka negatiivselt mõjuda. Ohvri näost näkku mittenägemine, tegude tagajärje kaudne tajumine läbi anonüümsuse, annab kiusajale vabaduse ja julguse olla veel julmem ja süüdimatum. [12] Traditsioonilist kiusamist on lihtsam ka takistada, kuna tavaliselt on teada, kellega on tegu, kuid virtuaalmaailmas on väga keeruline välja selgitada, kes on vägivalda taga. Konstrueeritavate digitaalsete minade loomine ei nõua samastumist reaalse indiviidiga. Üheks digi-minaks võib olla koduleht, ajaveeb ehk blogi, sotsiaalvõrgustike Rate.ee, Orkut.com'i konto või foorumite registreeritud kasutaja, mille loomisel ei nõuta sidumist reaalse inimesega ja mis seeläbi võimaldab kiusajal end turvaliselt tunda. [13] Sageli omab kirjapandud sõna palju suuremat jõudu kui verbaalselt edastatav sõnum, kuna kirjapandut on võimalik korduvalt lugeda.

Kokkuvõttes eristab küberkiusamist traditsioonilisest kiusamisest:

- Anonüümsus
- Laiaulatuslik publik
- Tagajärgede vähene või puudulik tajumine

- Kõrvalseisjate (kaaskiusajate) sekkumise ulatus
- Teostatavuse kiirus ja aeg - info levitamine mitmekümnetele või sadadele kontaktidele võib toimuda kõigest ühe nupu vajutusega.
- Diagnoos (väga raske ära tunda) - küberkiusamine ei jäta endast üldjuhul maha füüsilisi arme, mis on tavalise kiusamise puhul pea alati esindatud, vaid pigem tekitavad emotsionaalset kahju, mis mõjutab inimese elu palju enam. Kehaline vigastus on palju lihtsamini unustatav ja paranev kui vaimne
- 24/7 kontakti võimalus - vaadates tänapäeva erinevaid infotehnoloogia kanaleid, mida kasutades on võimalik inimeseni jõuda, siis see ulatus on piiritu, näiteks mobiiltelefonid, pihu-, laua- ja sülearvutid ning mitmesugused hübriidid. Tehnoloogia on muutnud meid kergesti kättesaadavateks ja seeläbi ka haavatavateks. Eelpool mainitu on ka üheks põhiliseks erinevuseks võrreldes traditsioonilise kiusamisega. Silmas peetakse, et tänu tehnoloogiale ei ole võimalik end kuskile ära peita, varem leidsid kiusamise ohvrid varjupaiga vähemalt kodust, nüüd on nad ligipääsetavad aga igal pool ja igal ajal, aeg ja koht ei oma enam tähtsust. [12]

1.2.1 Küberkiusamine

Küberkiusamise defineerimisel tuleks tähelepanu pöörata järgnevatele aspektidele: tegevuse iseloom, tegija, sagedus, kanal ja edastatud info vorming. Sameer Hinduja ja Justin W. Patchini üldtunnustatud definitsioon - tahtlik ja korduva kahju põhjustamine elektroonilise teksti kaudu (*“willful and repeated harm inflicted through the medium of electronic text”*).

Sameer Hinduja on Florida Atlantic Ülikooli (*Florida Atlantic University*) kriminoloogia ja kriminaalõiguse teaduskonna abiprofessor. Justin W. Patchin on Wisconsin – Eau Claire Ülikooli (*Wisconsin – Eau Claire University*) kriminaalõiguse abiprofessor politoloogia teaduskonnas. Koos peetakse loenguid üle Ameerika Ühendriikide küberkiusamise põhjuste ja tagajärgede teemadel. Nad viivad läbi laialdasi tööseminare noortele, vanematele, õpetajatele, nõustajatele, vaimse tervise professionaalidele, õiguskaitsebüroole ja paljudele teistele, kes tegelevad küberkuritegevuse ennetamisega. [14]

Eelpoolmainitud üldtunnustatud definitsiooni määratlus on liiga üldine ja ebakonkreetne. Küberkiusamine, nagu juba sõna „küber” (*cyber*) ütleb, toimub kübermaailmas st internetis. Samas ei saa väita, et kiusamine toimub ainult elektroonilise teksti kujul. Küberkiusamise alla ulatuvad veel sellised infokandjad nagu foto, heli ja video või nende kombinatsioonid.

Londoni Ülikooli doktorant Robert Slonje, kes on küberkiusamise uurimise üks spetsialiste, toob oma ettekandes välja küberkiusamist iseloomustavad tunnused, mis täiustavad eelnevat Hinduja ja Patchini poolt väljapakutud definitsiooni.

Küberkiusamise iseloomulikud jooned:

- Tahe haiget või kahju teha
- Korduv tegevus või käitumine [15]
- Võimusuhte asümmeetria kahe osapoole vahel – tasakaalutus, kus kiusaja on tugevam ja kiusatav nõrgem pool [16]
- Kommunikatsiooni ja informatsiooni vahendite olemasolu – määratletakse kanalid [15]

R. Slonje küberkiusamise iseloomulikud jooned lisavad Hinduja ja Justin W. Patchini poolt esitatud küberkiusamise mõistele lisaväärtust kasutatava kanali ja võimu tasakaalutuse näol. Definitsiooni puuduseks on veel edastatud info vormingu tajumatus. Kasutades eelnevate uurijate töid võiks küberkiusamist defineerida kui indiviidi või grupi poolt teostatavat tahtlikku ja korduvat nii füüsilise kui emotsionaalse kahju põhjustamist küberkeskkonnas läbi elektroonilise informatsiooni, milleks võivad olla mitmed multimeedia elemendid (tekst, foto, heli).

1.2 Küberkiusamise liigid

Küberkiusamist on võimalik liigitada infovormingu ja keskkonna ehk meediumi alusel, mida kasutatakse negatiivse stiimuli ehk informatsiooni edastamiseks:

1. Mobiiltelefon :

- tekstisõnumid
- pildid ja videoklipid
- telefonikõned

2. Personaalarvuti:

- e – kirjad
- jututoad
- veebilehed

Nancy Willard, kes omab teaduslikku kraadi eripedagoogikas ja õiguses ning uurib noorte käitumist kommunikatsioonivahendite kasutamisel, lahterdab küberkiusamise mõiste korduva tegevuse iseloomu ja kavatsuste alusel seitsmeks eriliigiks:

1. *Sõimamine* – ebaviisakate kirjade, kommentaaride, piltide saatmine. Eesmärgiks solvamine ja alandamine.
2. *Ahistamine* – ebaviisakate ja ründavate kirjade, kommentaaride, piltide saatmine. Eesmärgid võivad olla erinevad olenevalt saadetava info sisust. Ahistavateks materjalideks võivad olla ka rämpspost või viirused.
3. *Jälitamine* – ohvri jälitamine erinevates virtuaalreaalsustes, näiteks jututoad või mänguruumid.
4. *Kuulujuttude levitamine* – laimavate kirjade, kommentaaride, piltide saatmine, mille tagamõtteks on maine ja suhete kahjustamine.
5. *Privaatsuse rikkumine* – kiusatava e-posti kontot kasutades pahatahtlike kirjade, kommentaaride või piltide saatmine, ohvri nimel esinemine.
6. *Saladuste levitamine* – kiusatava eraelulise privaatse informatsiooni negatiivsetel eesmärkidel levitamine.
7. *Ignoreerimine* – teadlik kiusatava kübermaailma grupiteenustest välja jätmine. Online grupi mängud, sotsiaalvõrgustike sõbralistid või MSN kasutaja blokeerimine. [17]

Küberkiusamise üheks eriliigiks, mida Willard oma loetelus ei kajasta võiks lisada:

8. *Happy slapping* - võõraste inimeste peksmise, löömise filmimine ja materjali levitamine. Eesmärk mõnitamine ja „naljatamine”. Tavaliselt peksmisest erineb eelpool nimetatud vägivalda vorm koomilise üllatava vaatenurga poolest. Otsetõlkes nn. õnnelik peksmine sai alguse Suurbritannias 2005. aastal. Algselt suhtuti sellisesse kiusamisse kui süütusse nalja, mille käigus ohvrile olulist kahju ei tekitatud, aga aja möödudes muutusid tagajärjed julmemaks. [18] Leviku

kasvamise mõjutajaks on kindlasti noorte seas väga populaarsed Jackass'i seriaalid, kus inimesed teostavad mitmeid ohtlikke, naeruväärseid, ennast vigastavaid julgustükke.

1.3 Küberkiusamise põhjused

Sotsiaalsed muutused loovad alati võimalused kiskjalikule käitumisele, mis on omane väiksele inimgrupile. Uue tehnoloogia pealetungiga seatakse ohtu need inimesed, kes ei suuda muutustega piisavalt kiiresti kohaneda. Motiivid tehnoloogia kasutamiseks kiusamise ja ahistamise eesmärkidel, on väga laia ulatusega. Toetudes Robert Agnew' üldise pingeteooriale (*General Strain Theory*) on põhjustajateks pingeteooria allikad, mille toovad esile ümbritsevad inimesed:

1. Positiivse väärtusega eesmärkide ebaõnnestumine
2. Positiivse väärtusega stiimuli eemaldamine
3. Negatiivse väärtusega stiimuli ilmumine

Kui inimene kogeb ebameeldivat kokkupuudet teise inimesega tekib pinget. Küberkiusaja esindab sellisel juhul negatiivse väärtusega stiimulit, olgu see interneti vahendusel solvamise, ähvardamise või füüsiline kokkupuude. Küberkiusamine muudab kiusatavate käitumist. Pinget loob negatiivseid tagajärgi, näiteks võib see viia agressiivse käitumiseni, mis teeb kiusatavast kiusaja.

Lastekaitse organisatsioonide andmetel on esinenud pedofiilseid kuritegusid, kus ahistaja on minevikus kogunud pedofiilset kallaletungi. Kiusatavatest saavad kübermaailma uued kiusajad.

Üldise pingeteooria annab aluse küberahistaja sisemaailmas tekivatele pingetele, mis vajavad realiseerimist. Kuid miks valitakse pinget maandamiseks just internet või mobiiltelefon? Põhjus seisneb üldjoontes anonüümsuses, kuid ka lihtsuses. [19] Laste hädaabitelefoni Kanadas (*Kids Help Phone*), mis oli seal üks esimestest heategevuslikest veebilehtedest, koostas 2007. aastal küberkiusamist analüüsiva raporti, mille raames uuriti seoseid virtuaalsete suhete mõju näost - näkku suhetele.

Raporti andmetele tuginedes on peamised küberahistamise põhjused:

1. Järelevalve puudumine
2. Anonüümsus
3. Lihtne kättemaksu võimalus

Paljud küberkiusajad tunnistavad, et nende käitumine võrgu keskkonnas on olnud peamiselt argpükslik. Võimalik on öelda asju, mida tavaliselt ei julgeta otse näost näkku öelda, kuna ei pea vastassuhtlejaga silmitsi seisma. Seevastu reaalses maailmas leidub tavaliselt alati keegi tunnistaja, kas siis lasteaia kasvataja, õpetaja või õpilane ja loomulikult ka ohver ise. Hirm karistuse ees distsiplineerib ja hoiab kiusajat teatud piirides. Olematud on kõneleja edastatud informatsiooni väärtust reetvad näoilmed, mis annaksid tunnistust, kas kõneleja valetab, naljatab või räägib tõtt. Küberkiusamise näol on tegemist tunnete väljendamisega, kuid seda tehakse vales kohas ja valel meetodil. Enamasti teatakse, et küberkiusamine oma tunnete väljendamiseks on vale. [20] Kuigi leidub ka neid, kes peavad seda õigeks, näiteks TNS Emori uuringu kohaselt arvas 16% Eesti lastest, et kiusamine internetis on lubatud. [2]

2. Tegelikkus

2.1 Tagajärjed

Noored kasutavad aina enam sotsiaalse ja akadeemilise suhtlusvahendina internetti ning samaväärselt kasvab ka internetiga seotud otsene ja kaudne isikutevaheline vägivald. Küberkiusamine on kerkinud ühiskondade ja koolide päevakordades esiplaanile kuna see avaldab ohvritele emotsionaalset, psühholoogilist ja isegi füüsilist mõju. Järgnevalt tuuakse välja põhilisemad küberkiusamise emotsionaalsed ja käitumuslikud tagajärjed.

Paljud noored inimesed suudavad ahistamisest üle olla. Põhjuseks võib olla kõrgem enesehinnang ja perekonna toetus. Sellegi poolest osad ei suuda prosotsiaalsel või normatiivsel viisil toime tulla ning leppida valuga. Tagajärjedeks võivad sellisel juhul olla:

- Enesetapumõtted
- Söömishäired
- Krooniline haigestumine
- Kodust ära jooksmine
- Depressioon - mis võib kesta veel täiskasvanu eas
- Ekstreemne vägivalla kasutamine – füüsiline ründamine, tapmine, massimõrvad.
- Koolist puudumine ja hiline mine – kannatajad üritavad igal võimalikul viisil korduvaid ahistamisi vältida, sellele võib järgneda hoolimatus ja koolist välja heitmine. [19]
- Peale tunde jäämine - Johns Hopkinsi ülikoolis läbiviidud küsitlusest selgus, et küberkiusamise ohvrid jäävad tihemini peale tunde kui teised eakaaslased. [24]

Küberkiusamine võib mõjutada mõlema osapoole arengut ja tulevikku. Digitaalselt talletatud ja internetis levitanud materjali võib keegi kolmas osapool omakasupüüdlilikult kasutada ka aastakümneid hiljem kui küberkiusamise osapooled on täiskasvanuks saanud. Seega võib tagajärjeks olla veel digitaalse materjali najal väljapressimine.

Küberkiusamise tagajärjed võivad olla palju ulatuslikumad kui hetkel suudetakse ette näha.

Küberkiusamisega tegelevad ühtmoodi nii poisid kui tüdrukud, nii lapsed kui täiskasvanud, siiski enam on see levinud teismeliste seas. Küberkiusamise ohvriteks võivad langeda kõik inimesed, kes kasutavad internetti või mobiiltelefoni. Kiusamise tagajärjed on aga vanuseti erinevad. Eelnevad uuringud on näidanud, et kõige ohustatumad on teismelised, kes elavad kiusamist kõige traagilisemalt üle. [19]

Ideaalse ohvri tunnused:

- Vanus 11-14 aastat
- Kesised vanemlikud suhted või nende puudumine
- Kindla uneaja puudumine
- Piiramatult ja kontrollimatult liikumisvabadus
- Ainuisikuline privaatne arvuti kasutamise võimalus

[21]

Traagilisi käegakatsutavaid tagajärgi, milleni küberkiusamine võib viia, ei pea me kaugelt otsima, piisab kui heita pilk üle Soome lahe. Kas me saame kindlat väita, et 2007 aasta lõpul toimunud traagilise Jokela koolitulistamise põhjuseks ei võinud olla küberkiusamine? Postimehes kirjeldatud sümptomid: üksildus, koolikiusamine, depressioon, viha, pettumus, võivad kõik viidata küberkiusamisele. Eelpool mainitud ekstreemne vägivalla kasutamine võibki olla üheks küberkiusamise tulemiks. [22] Eelnevat arvamust toetab ka Johns Hopkinsi ülikoolis tehtud uurimus, mille kohaselt noored, keda oli internetis kiusatud, võtsid viimase 30 päeva jooksul kaheksa korda tõenäolisemalt kooli kaasa relva. [24]

2.2 Küberkiusamise tõkestamine

Hetke olukord on keeruline, kuna üldjuhul on alaealised tehnoloogiateadlikumad kui täiskasvanud. Internetiühendust pakkuvad uued tehnoloogilised lahendused ja nende

odavnemine muudavad virtuaalreaalsuse noortele üha enam kättesaadavamaks. Silmast silma suhtlemine ei ole tänapäeva ühiskonnas enam nii väärtustatud kui varem, väga suur osa inimeste vahelisest kommunikatsioonist toimub tehnoloogia vahendusel. Virtuaalse suhtlemise hüppelise arenguga kaasnevad ka mõned negatiivsed suhtlemis- ja käitumisvormid, mis tänu anonüümsusele koguvad üha jõudu väljendudes uue ja tõsise probleemina.

Arvestades, et tipptehnoloogia pakub väga palju erinevaid interneti kasutamise viise ja paeluvaid suhtlemise teenuseid on mõisteta, et viimased koguvad populaarsust eelkõige noorte seas. Probleemi ulatust ja tõsidust ei osatud ette näha ega adekvaatselt hinnata. Nagu igal mänguplatsil nii leidub ka internetis piisavalt neid, kellele pakub naudingut teiste kiusamine. Tehnoloogia on alati sammu võrra ees, mis sunnib tegelema nii preventsiiooni kui tagajärgedega.

Koostööle ja ennetustegevusele tuleb kutsuda kõiki alljärgnevat osapooli:

Internetiteenuse pakkujad peaksid:

- ... välja töötama kindlad reeglid, mis keelaksid erinevates internetikeskkondades vaenuliku sisu esitamise, samas lubades protesteerivat sisu ja annaks võimaluse esitaja identifitseerimiseks.
- ... pakkuma noorsoole ja koolidele asjakohast informatsiooni veebilehtedel.
- ... muutma kaebuse registreerimise mugavaks ja lihtsaks.
- ... kehtestama efektiivse kaebuste menetlemise protsessi.

Küberkiusamise käsilevõtmiseks on vaja enam kui ennetust, see vajab internetiteenuse pakkujate kindlat tegutsemist interneti kuritarvitamise vastu. [12]

Lapsevanemate roll:

- Tähelepanu osutamine lapse tegevustele internetis – laste interneti ja arvuti kasutamise kompetentsus ületab sageli vanemate pädevuse. Seega on nad võimelised alistama filtersüsteeme, mis ei lase kasutajal teatud veebilehti külastada. Leidub palju veebilehti, mis annavad vanematele informatsiooni interneti ohtudest ja soovituslikust käitumisest, näiteks <http://laste.arvutikaitse.ee/>, mida on võimalik ka venekeelsena vaadata, samuti

<http://www.packet-level.com/kids/>. Kahjuks leiab nendel veebilehtedel vähe kajastamist küberkiusamise temaatika.

- Interneti ohtude kindlaks määramine, teadvustamine ja koostöö kooliga – koosolekud ja nõupidamised kooli juhtkonnaga.
- Laste teavitamine interneti ohtudest – paljud vanemad hakkavad probleemiga tegelema alles siis, kui kiusamine on juba aset leidnud.
- Kiusamist ennetavate strateegiate läbitöötamine lapsega – isiklike andmete ja informatsiooni kaitse, võõraste kontaktide ja veebilehtede ignoreerimine.
- Ennetavate sümptomite välja lugemine lapse käitumisest – vähene huvi ürituste vastu, tehnika või interneti kasutusharjumuste muutumine, vastumeelsus kooli suhtes.
- Laste mõjutamine ja julgustamine teavitamiseks vanemaid küberkiusamisest – tavaliselt lapsed hoiduvad iga hinna eest kiusamisest teavitamast, kuna arvavad, et internetis toimuv on nende eraasi. Oluline on ka kiusamist tõendavate materjalide säilitamine.
- Tutvumine uute tehnoloogiatega – tihti on lapsed need, kes vanemaid programme ja riistvara kasutama õpetavad. [12] [20]

Kooli tasandil tehtavad muudatused:

- Asjakohaste materjalide ja nõuannete jagamine – vanemad ei ole ohtude ja tehnoloogiaga piisavalt hästi kursis, puudub piisav dünaamilisus ajaga kaasas käia. Digitaalse lõhe ehk info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate ebavõrdsuse vähendamiseks põlvkondade vahel tuleks viia läbi strateegilisi koolitusi, näiteks korraldada vastavalt vajadusele klassijuhatajate, arvutiõpetajate või muude infotehnoloogia spetsialistide kaudu infotunde.
- Kampaaniate hoogustamine ja lapsevanemate kaasamine – lapsed, kes vajavad abi on sageli pärit perekondadest, kus vanematel ei ole aega või ei peeta probleemi ulatust ja tähtsust piisavalt oluliseks.
- Kooli nõustajate grupi loomine või olemasoleva tugisüsteemi täiustamine – küberkiusamise kui uue kiusamise liigi uurimine ja probleemi ulatuse määramine. Ennetusstrateegiate välja töötamine.

- Kooli veebilehe loomine või olemasoleva uuendamine küberkiusamist ennetava informatsiooniga.
- Koostöö teiste koolidega – kogemuste jagamine, rehabilitatsiooni strateegiate jätkusuutlik välja töötamine.
- Interneti ja mobiiltelefoni koolis kasutamise kindlate reeglite väljatöötamine – et lapsed teaksid, millised on piirid.
- Küberkiusajate karistussüsteemi loomine ja selge avalikustamine – eeldab, et õpetajad suudaksid märgata küberkiusamist ning ka kooliõpilased ise julgeksid sellest õpetajaid informeerida.
- Õpilaste omavaheliste töögruppide loomine – näeb ette, et õpilased õpetaksid õpilasi, see on kiirem tee nende mõttemaailma. Seda põhimõtet järgides viidi Eesti koolinoorte seas läbi idee- ja projektikonkurss, mille eesmärgiks oli noori kaasata ja panna neid internetiohutuse teemal kaasa mõtlema. Noored ise teavad sageli kõige paremini kuidas oma eakaaslasteni jõuda. [2] [12] [20]
- Muutma küberkiusamisest teatamise lihtsaks – kiusatava jaoks on see keeruline ja raske protsess, seepärast peab teatamine olema lihtne ja anonüümne. [24]

Ühiskonna roll:

- Abitelefoni loomine või olemasolevate väljakoolitamine küberkiusamise küsimustega toimetulemiseks. [20]
- Koolitusprogrammide loomine õpetajatele – kuidas reageerida küberkiusamisele.
- Kooli ja perekondade vahelise koostöö ellukutsumine küberkiusamise tõkestamiseks ja ennetamiseks. [25]
- Kiusamist hukkamõistvate reklaamikampaaniate läbiviimine, mis illustreeriks ka näiteks kiusamise tagajärgi, et küberkiusajate teadlikkust suurendada ning panna neid vastutama ja oma tegude järgi üle mõtlema.

2.2.1 Ennetamine ja tõkestamine Eestis

Meedias on küberkiusamise problemaatika alles viimasel ajal suuremat kõlapinda leidnud. Kuid selle vastu võitlemisega on mõned ühiskonna väärtusi hindavad asutused juba paar aastat tagasi alustanud.

Hetkel tegeleb 2006. aastal loodud internetiohutuse-alane algatus “Veebivend” koostöös Microsofti Eesti esinduse, Tiigrihüppe Sihtasutuse ja Arvutikaitse.ee’ga õpilaste, õpetajate ja vanemate teadlikkuse tõstmisega internetiohutusest ja teema viimisega üldhariduskoolide õppekavasse. Veebivenna eesmärk on tõsta koolinoorte, õpetajate ja lapsevanemate teadlikkust internetis peituvatest ohtudest, eelkõige nendest, mis kaasnevad jututubade ja teiste suhtluskeskkondadega. Samuti on Veebivenna eesmärk õpetada noori neid ohtusid ära tundma ja nendega hakkama saama. Lisaks soovitakse tõsta noorte teadlikkust isikuandmetega ümberkäimise ja autoriõiguste kohta. Valminud on interaktiivsed õppekoomiksid kooliõpilastele ja põhjalikud abimaterjalid õpetajatele ning lapsevanematele. Koomiksites käsitletakse meelelahutuslikus vormis levinumaid ohte ja viise neist hoidumiseks. Õpetajatele ja lastevanematele suunatud materjalid annavad lisaks nõu, kuidas peaks lastele teemast rääkima, eesmärk ei ole neid hirmutada, vaid õpetada end kahjustamata virtuaalmaailma kasutama. [2]

Noorte teadmatust virtuaalmaailma ohtudest, mis võivad kaasneda jututubade, otsesuhtluskanalite ja teiste suhtluskeskkondade kasutamisega, näitab TNS Emori uuring, millest selgub, et ehkki laste teadlikkus interneti ohtudest on üldiselt üsna kõrge, eriti, mis puudutab viiruseid ja enamasti ka isiklike andmete jagamist, leiavad 62% lastest (sagedamini just 9-10aastased ja poisid), et internet on hea koht uute sõprade saamiseks, kellega hiljem päriselus kohtuda. Samuti leidis 16% lastest, et internetis on teiste norimine ja kiusamine lubatud. [2]

Lastekaitse Liidu, Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Põhjamaade Ministrite Nõukogu esinduse eestvedamisel toimus 2008.a veebruari alguses Tallinna Ülikoolis läbiviidud laiahaardeline konverents „Koolivägivald - kool, kodu, internet”. Foorumi eesmärkideks oli selgitada koolivägivalla ja -kiusamise olemust ning ennetustöö ja sekkumise vajadust. [3] Internetiohtude sh ka küberkiusamise teemat käsitlevad ka mitmed vabatahtlikud

eesotsas Microsoft Eesti tehnoloogiaspetsialisti Kalev Pihliga. Tema eestvedamisel koostöös haridusasutustega toimuvad "Laste turvalisus internetis" loengutesarjad. [4]

Samuti on antud teemat käsitletud ka globaalsel tasandil, kus tähelepanu ei pööratud mitte ainult interneti vahendusel toimuvale kiusamisele, vaid ka mobiiltelefoni kasutamisega kaasnevatele ohtudele.

Küberkiusamise põhjuseid võib leida tehnoloogia kättesaadavuses ja ulatuslikus levikus. [5]. TNS Emori uuringu kohaselt on 2007. aasta sügise seisuga Eestis ligikaudu 768 000 internetikasutajat, see tähendab, et üle poole kogu elanikkonnast. Võrreldes 2006 aasta kevade seisuga, on internetikasutajaid 34 000 inimese võrra rohkem. Iga teine 6- kuni 74-aastane eestimaalane kasutab interneti vähemalt viis päeva nädalas ja aastaga on nende hulk kasvanud peaaegu 100 000 võrra. [6]

Küberahistamise üheks eelduseks võib lugeda üldist arvutistumist (*ubiquitous computing*), mis sisuliselt tähendab tehnoloogia pidevat kättesaadavust, liites kasutajad enam neid ümbritseva maailmaga ja seal eksisteerivate inimestega. [7] Jätkuv arvutistumine ja internetiseerumine on vältimatu.

Internetikasutajate vanuserühmade vahel on jätkuvalt suur erinevus. Kui peaaegu kõik nooremaelised kasutavad interneti, siis vanemate elanike seas on see veel harv nähtus. Sellest lähtuvalt võib väita, et küberkiusamise viisid interneti poolt pakutavate võimaluste kaudu on pigem seotud noortega ja muutunud probleemiks koolides. Seepärast keskendub uurimustöö ka enam küberkiusamise kui ühe koolivägivalla liigi käsitlemisele. Kuigi küberkiusamise ohvriteks sattunuid võib leida ka vanema elanikkonna seas, näiteks leimi näol, mida lähemalt käsitletakse ka järgnevas peatükis 2.2.2.

Mõned uuringud väidavad, et küberkiusamine moodustab üleüldisest kiusamisest ühe kolmandiku. Küberkiusamine üks tänapäeval enam levima hakanud koolivägivalla liike.

Mitte otseselt küberkiusamise valguses on mitmed juhtivad meediaväljaanded nagu Eesti Ekspress, SL Õhtuleht, Eesti Päevaleht, Postimees ja Delfi algatanud leimi ehk internetis esineva vihkamise vastase sotsiaalkampaania "Võitle leimiga vaba interneti nimel!" Kampaania eesmärgiks on tutvustada inimestele nende õigusi virtuaalmaailmas, õpetada arvutikasutajaid käituma leimi avastamise korral, kirjeldada võrgusuhtluse häid tavaid

ning kummutada arvamus interneti anonüümsusest. Samad põhimõtted kehtivad ka küberkiusamise vähendamisel, näiteks arvestamine sellega, et kõige taga on reaalne inimene ja teadvustamine, et anonüümsus vaid näiline. Leimi võib käsitleda kui kiusamise üht avaldumise vormi, kuigi leimamine ei tähenda tingimata korduvat tegevust. Leidub neid, kes tänu internetis levivatele solvangutele ja mõnitavatele sõnumitele on nõus loobuma sõnavabadusest ja pooldavad netitsensuuri. Üheks äärmuslikuks ettepanekuks kuidas küberkiusamist sotsiaalvõrgustikes ära hoida, oleks sundida kasutajaid oma isikut id-kaardi abil tõestama nagu näiteks panga e-teenuste kasutamisel. Digitaalsete võltsidentiteetide loomine kuritegelikul eesmärgil ja identideedi varguste osakaal väheneks kindlasti tunduvalt. See välistaks anonüümsuse kui ühe mõjuvõimsama argumendi leimi ja küberkiusamise levimisel. Võrgumaailmas kehtivad samasugused seadused ja inimõigused nagu tänaval või linnaväljakul, pahatihti aga ei taju kasutajad seda, et internet koosneb reaalistest inimestest, mitte arvutitest. Leimivastaste võitlusega on võimalik liituda kõigil meediaväljaannetel, veebilehtede pidajatel ja ka eraisikutel järgides või levitades leimivastaseid põhimõtteid ja sümboolikat. [26]

2.2.2 Seadusandlus Eestis

Otseselt küberkiusamist reguleerivad seadused puuduvad, kuid käsitletud on kiusamisega seotud tegevusi näiteks mõnitavate, solvavate sisuga sõnumite, kommentaaride, meilide või muu sarnase netikasutajate poolt loodud postituste reguleerimist. Siinkohal peetakse silmas palju poleemikat tekitanud nn „Delfi eelnõud”, mis pidi vaenu õhutavaid internetikommentaare piirama ja aitama kommentaatoreid karistada. Nimetatud eelnõu valmis Justiitsministeeriumis juba 2005. aastal. [27]

Interneti kommentaare ohjeldav eelnõu hääletati 2006.aastal Riigikogu õiguskomisjoni poolt päevakorrast välja ning pandi määramata ajaks seisma. "Delfi eelnõu" nime all halbu kajastusi tekitanud seadusemuudatuste paketi sisu inimestele eriti tutvustada ei taheta. Üksikisiku au ja väärkuse solvamise menetlemine jääb eelnõu loogika kohaselt tsiviilkohtu pädevusse ja tugineb isiku enda poolt esitatud avaldusele. Vastavalt uuele 1. jaanuaril 2006. aastal jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustikule on kostja kindlaks tegemine võimalik eeltõendamismenetluses. Eelnõu näeb ette, et ka kohtul oleks edaspidi võimalik kohustada sideettevõtjat või infoühiskonna teenuse osutajat esitama kohtule

tema valduses olevat olulist tõendusmaterjali. [28] Side- ja infotehnoloogia ettevõtted peavad eelnõu kohaselt uurimisorgani või kohtu päringu alusel andma teavet oma kasutajate kohta. See peaks parendama isiku au ja hea nime kaitset tsiviilkohtumenetluses ning aitama koguda tõendeid vaenu õhutamise seotud kriminaalasjades. Selline seaduseelnõu punkt annaks seaduse jõustumisel internetiküsitajate väljaselgitamiseks laiaulatuslikumad võimalused. Eelnõust seaduse loomiseks on vaja ümberkorraldused sisse viia ka mitmetes karistusi ja infoühiskonna teenuseid puudutavates seadustes. Valitsus esitas elektroonilise side seaduse, infoühiskonna teenuse seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu (800 SE) Riigikogu menetluse 14. detsembril 2005. [29]

Eelnõud muudeti riigikogus menetluse käigus oluliselt:

- Kitsendati omavoli võimalusi seaduse rakendamisel - Eelnõu kohaselt hakkaks niisuguseid kuritegusid uurima üksnes Kapo. Politseil kaoks õigus uurida samalaadseid tegusid väärteo korras, mis välistaks politsei omavoli sarnaste tegude menetlemisel ning tagab erapooletuse juurdluse prokuröri järelvalve all ning õigusemõistmise kohtus. Politsei võimaliku omavoli piiramine niisuguste küsimuste uurimisel suurendab sõnavabadust ja välistab suvaõiguse.
- Loobuti vaenu õhutamise muutmisest kuriteoks - vaenu õhutamist puudutav tegu, mida praegu võib menetleda ja karistada ka väärteona, oleks muutunud uue eelnõuga kriminaalkuriteoks.
- Muudeti karistuse määra leebemaks - eelnõu järgi oluks see juba esimesel toimepanemisel kuritegu, mille eest on ette nähtud kuni kolmeaastane vangistus.
- Täpsustati neid kriminaalmenetluse seadustiku sätteid, mille alusel võib esitada üksikpäringuid sideettevõtjale või infoühiskonna teenuse osutajale – see eeldab, et üksikpäringute õigus antakse vaid konkreetsete paragrahvide ulatuses, mis välistaks põhjendamatud päringud kõikidel muudel juhtudel. Üksikpäringu-nimelise jälitustoimingu sooritamise piiratakse üksikute kuritegudega, mis loetletakse seaduses. Seni lubas eelnõu IP-aadresside päringuid, kõnedeeristusi jms andmete kogumist sideliikluse kohta mistahes kriminaalasjade menetlemisel.

Põhiseaduskomisjoni hinnangul sisaldas seaduseelnõu põhiseaduslikke probleeme. Eelnõu algataja plaanide realiseerumine tooks kaasa reaalse ohu põhiseaduse §45 sätestatud väljendusvabaduse õigusele. [28]

Põhiseaduskomisjon pidas teiselt poolt vajalikuks rõhutada ka seda, et isikute au, väärikuse ja muude isikuvabaduste kaitse on oluline õigusväärtus, mida riigivõimul tuleb kaitsta. Soov oma kodanikke kaitsta internetikiusamise eest on olemas ja esitatud eelnõu vajalikkus leidis osalist kinnitust ka Põhiseaduskomisjonis, kuigi esialgu on eelnõu määramatuks tähtjaks seisma pandud. Põhilisteks kitsaskohtadeks eelnõus on väljendusvabadus ja kiusajate kindlaks tegemine. [30]

IP-aadresside taotlemine meediaettevõtelt internetikommentaatorite või kiusajate tabamiseks politsei poolt ei pruugi oma eesmärgi teenida. IP-aadress ei võimalda isikut üheselt tuvastada. Ühe IP-aadressi taga võib olla mitu arvutit ja mitu kasutajat. Segasemaks muudab olukorra IP-aadressi otsas leviv WiFi. Seega on IP-aadressi abil võimalik tuvastada ainult see, kelle nimel on seda aadressi kasutatav leping. [31] Samas on aga Euroopa andmekaitsjate töögrupp avaldanud seisukoha, mis ütleb üheselt, et IP-aadressid on isikut tuvastavad andmed. Selline seisukoht on ohtlik, kuna on loodud pretsedent ning seda võidakse arvestada ka Eesti Vabariigi kohtus.[32]

Kokkuvõttes võib öelda, et riigivõimu tasandil ei ole Eesti internetimaastikku ja sellega seonduvat tegevust eraldi reguleeritud ning interneti kasutamisega kaasnevad samad õigused ja kohustused, mis väljapool interneti reaalses elus. Seega peaks iga kasutaja ka virtuaalmaailmas lähtuma järgmistest seadustest:

- Eesti Vabariigi põhiseadus – sellest tuleneb isikule kohustus mitte teotada kellegi au ja head nime (EV Põhiseaduse § 17) ning samuti kohustus mitte õhutada rahvuslikku, rassilist, usulist või poliitilist vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist (EV Põhiseaduse § 12).
- Võlaõigusseadus – vastavalt võlaõigusseaduse § 1046 lõikele 1 on isiku au teotamine, muuhulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Võlaõigusseaduse § 1047 lõike 1 kohaselt on

õigusvastane ebaõigete andmete avaldamine, kui avaldaja ei suuda näidata, et ta ei teadnud andmete ebaõigusest ega pidanudki seda teadma.

Järelikult kiusamine internetis on õigusevastane, kui sellega rikutakse kellegi isiklike õigusi või avaldatakse tema kohta ebaõigeid andmeid ja tegemist on kolmanda(te)le isiku(te)le avaldatud informatsiooniga. [33] Kuid esimeseks tõsisemaks sammuks internetikiusajate ohjeldamisel võibki siiski pidada justiitsministeeriumi poolt algatatud nn „Delfi eelnõud”. Nimetatud eelnõu jõustumine annaks võimaluse kiusajad seaduslikul alusel vastutusele võtta. Kuigi hetkel on eelnõu määramata ajaks kõrvale pandud, võib selle täiendamises ja muudatusettepanekute jõustumises näha üht võimalust küberkiusamise vähendamisel. Infoühiskonda reguleerivad ka 2002. aastal loodud Euroopa Digitaalsed Õigused (*European Digital Rights*). Sinna kuulub hetkel 28 privaat- ja tsiviilõiguse organisatsiooni. Jõud on ühendatud eesmärgiga kaitsta tsiviilõigusi infoühiskonnas. Vajadus koostööle organisatsioonide vahel, mis tegutsevad Euroopas kasvab kuna määrustik, mis puudutab internetti, autoriõigust ja privaatsust, tuleb Euroopa institutsioonidest või rahvusvahelistelt institutsioonidelt ja avaldab Euroopale suurt mõju. Teemade hulk millega tegeldakse on väga suur. Laiemat käsitlemist leiavad ka küberkuriteod, interneti sisu hindamine, filtreerimine blokeerimine ja sulgemine. Seega Euroopa Digitaalsed Õigused reguleerivad kiusamist kaudselt läbi interneti sisu hindamise. [34]

3. Uurimusprobleemi aetus ja metoodika

3.1 Uurimuse eesmärgid

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on vaadelda interneti ja mobiiltelefoni vahendusel teostatavaid koolivägivalla väljundeid ja tagajärgi, et määratleda olukorra tõsidus ning pakkuda mõningaid välja lahendusi.

Töö eesmärgist lähtuvalt püstitatakse järgnevad uurimusküsimused ja -hüpoteesid:

- Miks noortele meeldib/ei meeldi virtuaalmaailmas aega veeta?
- Mis on Interneti peamised kasutamiseesmärgid?
- Kui palju aega päevas veedetakse virtuaalmaailmas ja kulutatakse mobiiliga suhtlemiseks?
- Milliseid digitaalseid identiteete omatakse (kasutajad, profiilid)?
- Milline on küberkiusatajate osakaal (ka. soolises lõikes)?
- Mis kanalit kasutatakse enam kiusamiseks?
- Milline on ohvrite reaktsioon küberkiusamisele?
- Küberkiusamise eripära ja soodustavad tegurid – anonüümsus, pidev kättesaadavus, internetikasutusaeg ja arvuti asukoht.
- Kui paljud lapsevanemad pööravad tähelepanu laste turvalisele käitumisele internetis?
- Kui sageli saab kiusatavast kiusaja?
- Milline kiusamise vorm (käitumine) on kõige levinum?

3.2 Metoodika

Tegemist on empiirilise uuringuga. Andmete kogumiseks kasutati kvantitatiivset meetodit – ankeetküsitlust. Ankeetküsitluse kasuks otsustati peamiselt sel põhjusel, et sooviti koguda informatsiooni paljudelt respondentidelt ja see andmekogumismeetod osutus kõige otstarbekamaks vahendiks kooliõpilaste seas. Antud küsitlus „Koolivägivald interneti ja mobiili vahendusel” koostati lähtudes mõningal määral varasemates küberkiusamist käsitlevates uurimustes kasutatud ankeetidest, mida

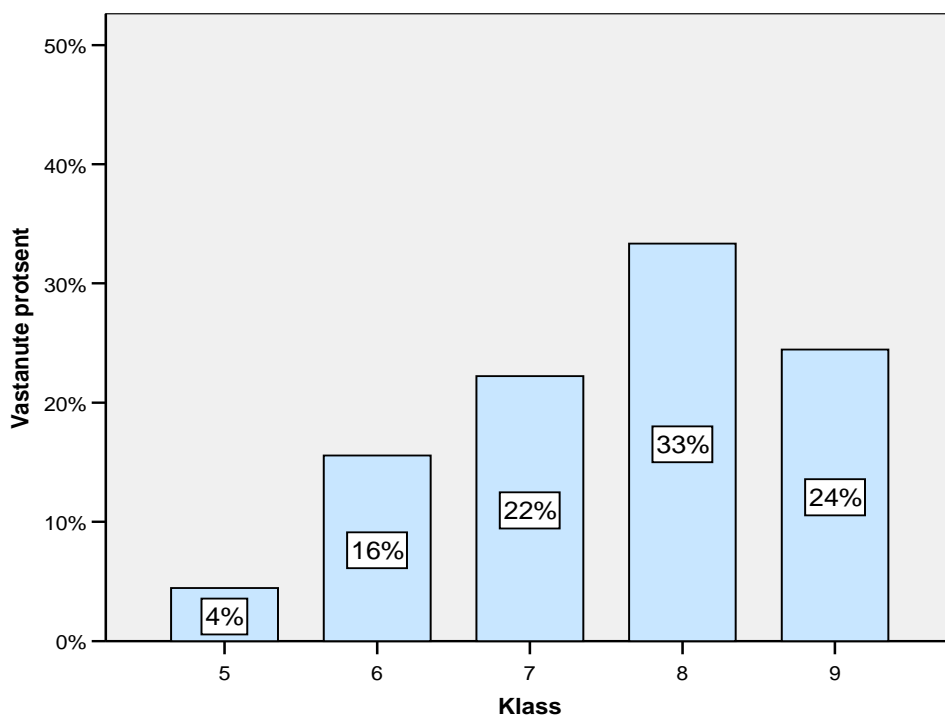
kohandati Eesti tingimustele. [35] [36] Ankeet jaguneb kolmeks osaks: esimene sisaldab küsimusi taustatunnuste (sugu, vanus, klass) kohta, teine osa koosneb küsimustest interneti ja mobiili kasutamise kohta ning kolmas osa püüab välja tuua küberkiusamist puudutavaid ja iseloomustavaid aspekte, näiteks leviku ulatust ohvrite näol, enam kasutatavaid liike, anonüümsust kui ühte küberkiusamise tunnusjoont, küberkiusatajate reaktsiooni jne. Küsimustiku moodustamisel suheldi mitmete antud valdkonna spetsialistidega nii Eestis kui ka välismaal, näiteks kontakteeruti juba eelnevas töös teoreetilises osas kajastatud Sameer Hinduja, Robert Slonje ja Eesti Lastekaitse Liiduga. Ankeet koosneb 33 küsimusest, mille hulgas leidub nii kinniseid kui ka lahtiseid küsimusi. Küsitlus sisaldab nii numbrilise vastusega küsimusi kui ka neid, mille vastusteks on järjestustunnused. Lähemaks vaatluseks leiab küsimustiku töö lisast nr 1. Kvantitatiivsete andmete analüüsimisel kasutatakse statistikapaketti SPSS 14.0 for Windows ja Microsoft Excelit.

4. Analüüs

4.1 Ülevaade vastajatest

Küsitlus viidi läbi kahes Tallinna üldhariduskoolis: Tallinna 32. Keskkool ja Tallinna Järveosta Gümnaasium, kuna nimetatud koolidega jõuti esimesena ankeetküsitluse läbiviimise osas kokkuleppele. Vastanuid oli kahe kooli peale kokku 90, millest ühe poole moodustasid 32. Keskkooli 6.-9. klassi õpilased ja teise poole Järveotsa Gümnaasiumi 5. ja 7.-9. klass. Järveotsa Gümnaasiumi 6. klassi õpilased ei olnud valimis esindatud, kuna nendega kahjuks kontakti ei saadud. Valimis on sooline jaotuvus suhteliselt ühtlane, tüdrukuid on 48 (53%) ja poisse 42 (47%).

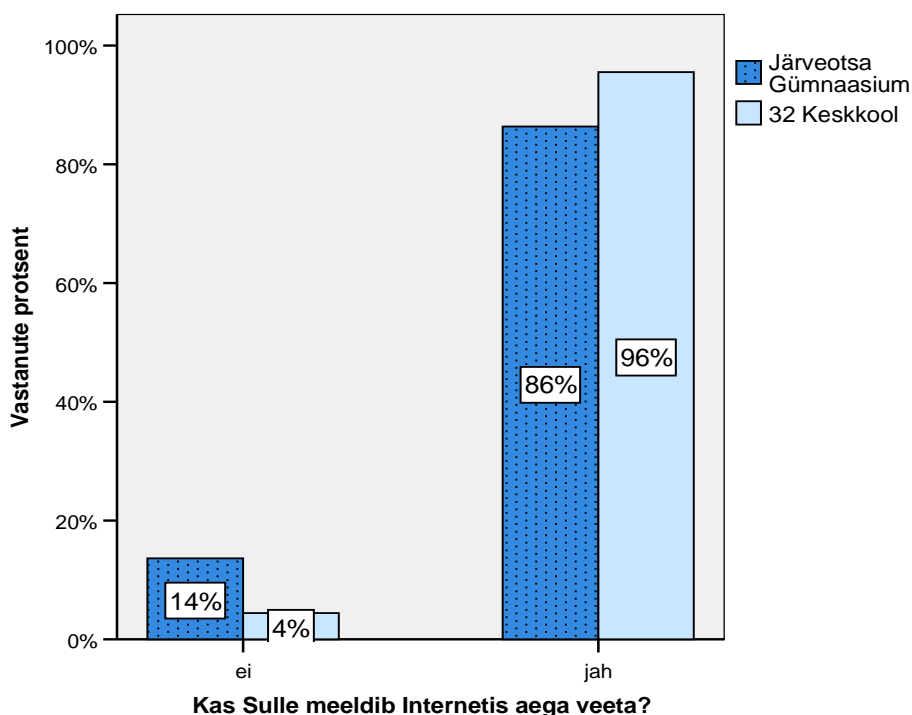
Kõige enam, 33%, on vastanute seas 8. klassi õpilasi, järgnevad 7. ja 9. klassi õpilased, keda on peaaegu võrdselt ning kõige väiksem on 5. ja 6. klassi õpilaste osakaal (joonis 1).

Joonis 1. Valimi jaotus vastavalt klassile.

Antud valimi hulgas on vanim 16, noorim 11, keskmine (aritmeetiline) vanus on 14,13 aastat.

Internetis meeldib mõlema kooli õpilastel aega sisustada, 96% 32. Keskkooli õpilastest ja 86% Järveotsa Gümnaasiumi õpilastest vastasid, et neile meeldib virtuaalmaailmas aega veeta (joonis 2).

Joonis 2. Interneti meeldivus vastavalt koolidele.

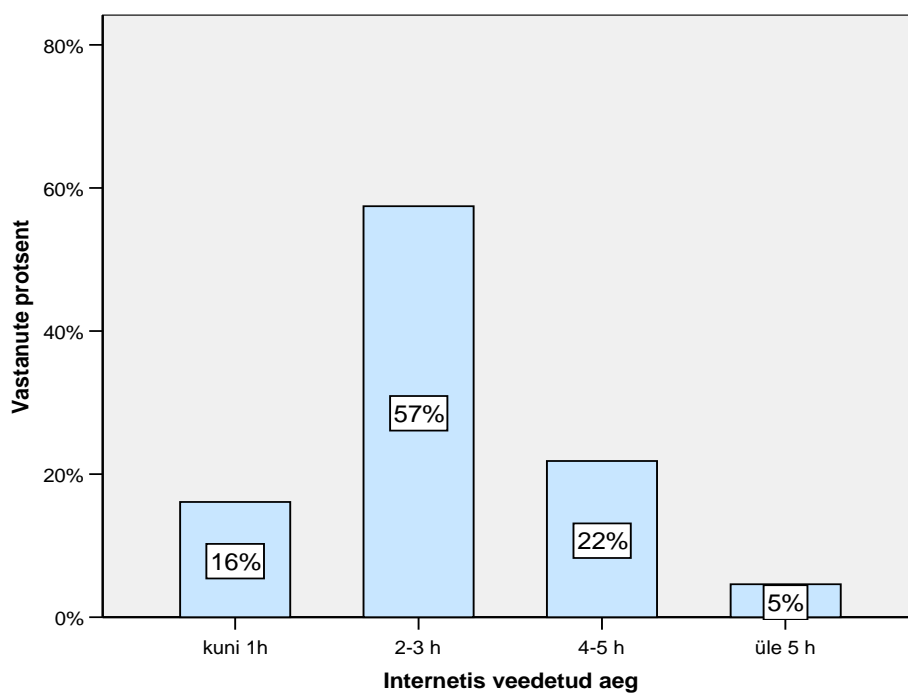
Soolise jaotuvuse järgi ei erine ka tulemused märgatavalt, 94% tüdrukuid ja 88% poisse sisustavad meelasti oma aega internetis. Mitte-meeldivuse põhjendustena toodi välja järgnevad asjaolud: muu huvitavam tegevus, igavus, silmade rikkumine. Peamisteks põhjusteks, miks noortele aega meeldib virtuaalmaailmas oma aega sisustada, osutusid sõpradega suhtlemine, muusika kuulamine, info otsimine ja teadmiste omandamine. Seal hulgas toodi välja uudiste lugemine, koduste koolitööde tegemiseks vajaliku info leidmine, erinevate programmide kättesaadavus, mängude mängimine, uute tutvuste loomine ja suhtlusportaalide (Rate.ee, Orkut.com) kasutamine. Kokkuvõttes eelnevat võib öelda, et peamisteks interneti meeldivuse argumentideks on suhtlemine ja info otsimine, mille on põhjenduseks toonud 68% vastanutest (tabel 1). Alljärgnevast tabelist ilmneb, et suhtlemine (27%) on noorte jaoks olulisem kui info otsimine (19%).

Interneti meeldivuse peamised põhjused

		Sagedus	Protsent	Protsent vastajatest
Vastatud	suhtlemine	22	27%	32%
	info	15	19%	22%
	mõlemad	10	12%	14%
	muu	22	27%	32%
	Kokku	69	85%	100%
Vastamata		12	15%	
Kõik kokku		81	100%	

Tabel 1. Interneti meeldivuse peamised põhjused.

Üle poolte vastanutest veedavad päevas tavaliselt 2-3 h internetis, 22% õpilastest sisustavad internetis aega 4-5 h ja kuni 1h vastasid 16% vastanutest (joonis 3).

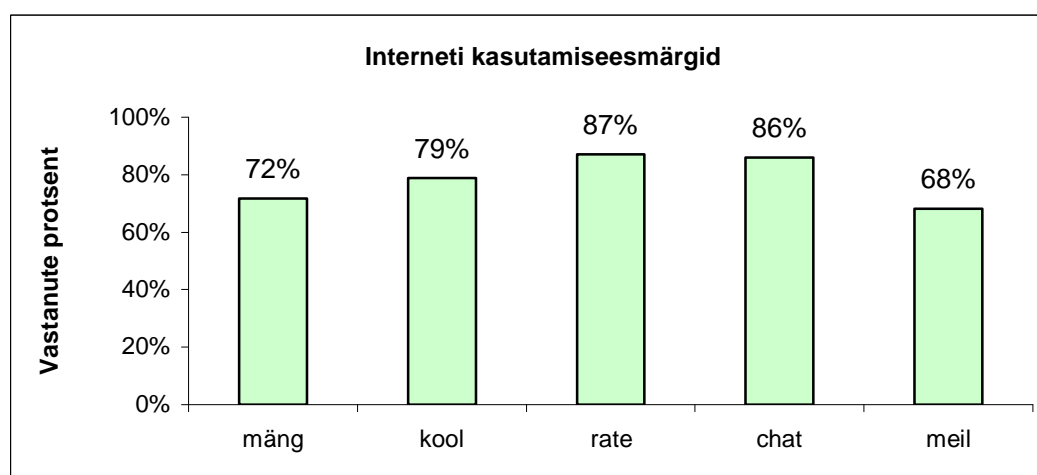

Joonis 3. Internetis veedetud aeg

Kui võrrelda neid kahe Tallinna keskkooli õpilaste tulemusi eelmisel 2007. aastal Tartu sama vanuserühma koolinoorte tulemustega, selgub, et need langevad kokku.

Karin Naruskovi poolt läbiviidud uuring näitab samuti, et enamasti veedeti internetis aega 2-3 tundi. [10]

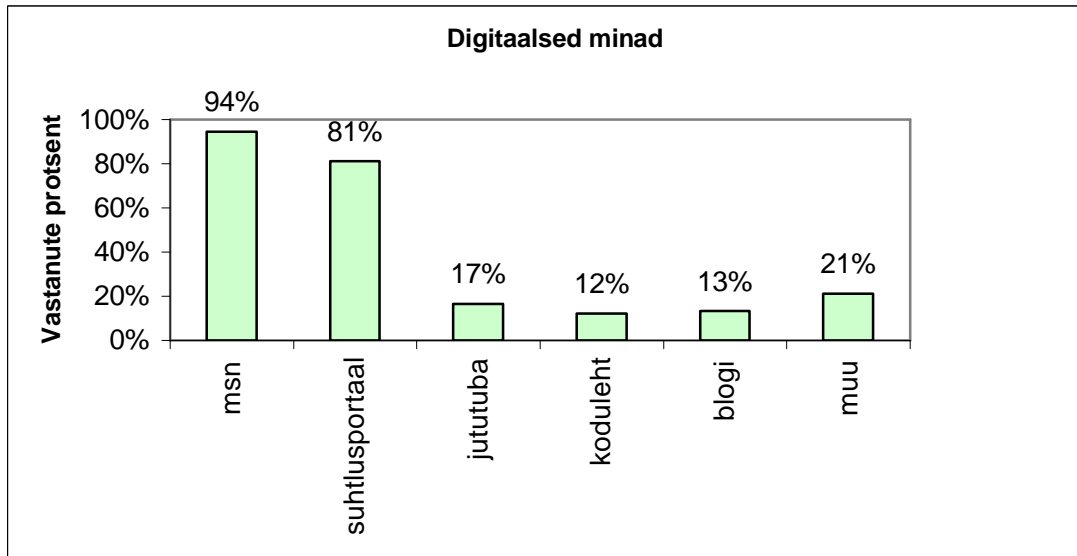
Järgmisena püüti välja selgitada, millistel eesmärkidel peamiselt kasutatakse virtuaalmaailma hüvesid. Võib oletada, et peamised interneti kasutamise põhjused langevad kokku küberkiusamise põhiliste kanalitega (kättesaadavus). Selgus, et 5-9 klassi õpilased kasutavad peamiselt interneti sotsiaalvõrgustike (Rate.ee ja Orkut.com) külastamiseks ja teistega jutuajamiseks (*chat*). See peegeldus ka interneti meeldivuse peamisest põhjusest, milleks osutus suhtlemine (tabel 1). 74% vastanutest kasutab virtuaalmaailma koolitööde tegemiseks ning kõige vähem kasutatakse interneti meilivahetuseks (joonis 4).

Joonis 4. Interneti peamised kasutamiseesmärgid.

Naruskovi uurimus Tartu koolinoorte seas näitas samuti, et suhtlemine interneti vahendusel on kõige populaarsem tegevus. Vastavalt tema uurimusele 92% vastanutest oli märkinud MSN-is suhtlemise üheks põhiliseks tegevuseks virtuaalmaailmas. Kuigi suhtlusportaalide Rate.ee (61%) ja Orkut.com (30%) kasutamine võrreldes MSN'is suhtlemisega on Tartu noorte seas palju vähem hinnatud kui pealinna noorte hulgas, kus nimetatud tegevuste kasutamise protsentuaalne vahe oli peaaegu olematu (86-87%). Võrreldes teiste interneti kasutamisevõimalustega, kasutavad mõlema linna noored interneti vähem elektroonilise kirjavahetuse eesmärgil. [3]

Järgnevalt vaadeldi, millised isekonstrueeritavad digitaalsed minad on noorte seas kõige enam levinud (joonis 5).

Joonis 5. Digitaalsed minad

94% õpilastest omab MSN'i kasutajat ja 81% vastanutest on profiil Rate.ee's või Orkut.com'is, mis ühtivad eelpool väljaselgitatud peamiste interneti kasutamise eesmärkidega (joonis 4). 21% õpilastest omab muud digitaalset identiteeti, mille seas tõsteti esile foorumite ja veebilehtede kasutajad (Youtube.com, Delfi.ee, Miksike.com). Jututoad aga pole noorte jaoks nii atraktiivsed, vaid 17% omab jututoa kasutajat. Kõige tagasihoidlikum on oma kodulehe ja blogi omanike protsent. Vaadeldes digitaalsete minade jaotuvust, võib oletada, et küberkiasamist teostatakse või kogetakse peamiselt MSN'i või sotsiaalvõrgustike kaudu. Arvuliselt pooled (51%) omavad 2 digitaalsete mina, 27% omab 3 digitaalset identiteeti, 11% vastanutest on vaid 1 digitaalne mina ning kõige vähem on 4-5 digitaalse minaga vastanuid.

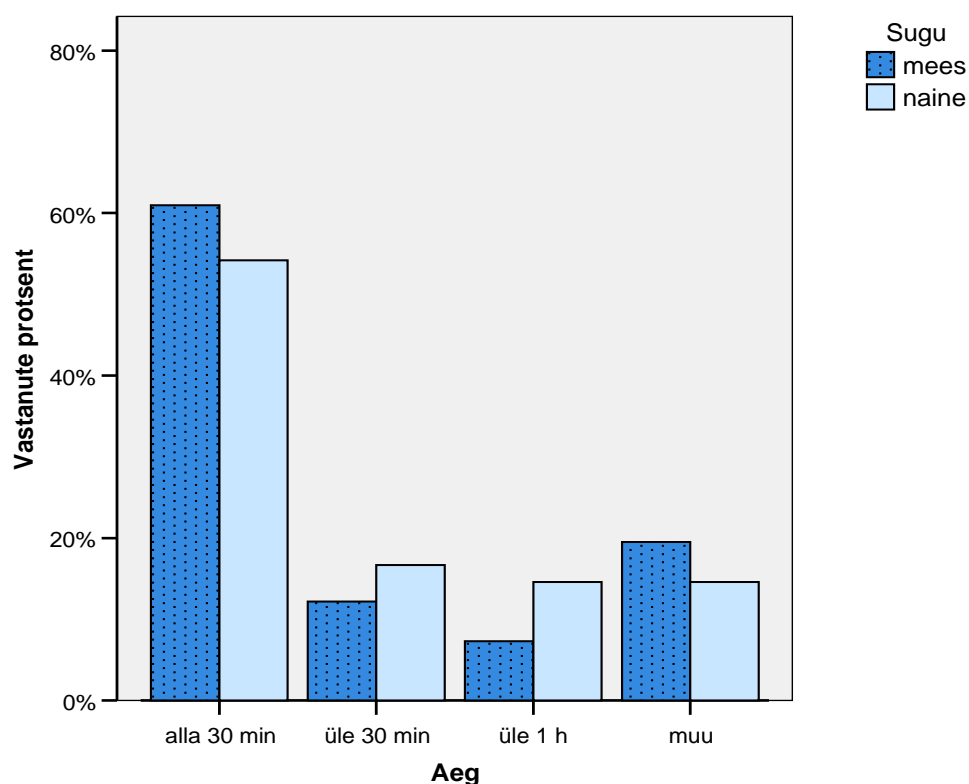
Enamus noortest omab mobiiltelefoni (või selle kasutamise võimalust; 1 vastaja puhul jäi ebaselgeks mobiiltelefoni olemasolu), mis on samuti üheks küberkiasamise vahendiks (peatükk 1.2). Uuriti mobiiltelefoniga suhtlemisele kuluvat aega päevas, selle all peeti silmas nii telefonikõnesid, teksti- kui ka multimeediasõnumeid. Vastanutest enamus (57%) kasutab päevas mobiili alla 30 minuti, „muu“ vastanud kasutasid mobiiltelefoni alla 10 minuti (tabel 2).

Kui kaua Sa tavaliselt päevas kasutad mobiiltelefoni suhtlemiseks?

	Sagedus	Protsent	Protsent vastanutest
Vastatud	alla 30 min	51	57%
	üle 30 min	13	14%
	üle 1 h	10	11%
	muu	15	17%
	Kokku	89	99%
Vastamata	1	1%	
Kõik kokku	90	100%	

Tabel 2. Mobiiltelefoni kasutamise aeg päevas.

Selgub, et tütarlapsed kasutavad mobiilset suhtlemist enam kui poisid. 32% tüdrukutest ja 19% poistest kulutavad mobiiltelefoniga suhtlemiseks päevas üle 30 minuti (joonis 6).

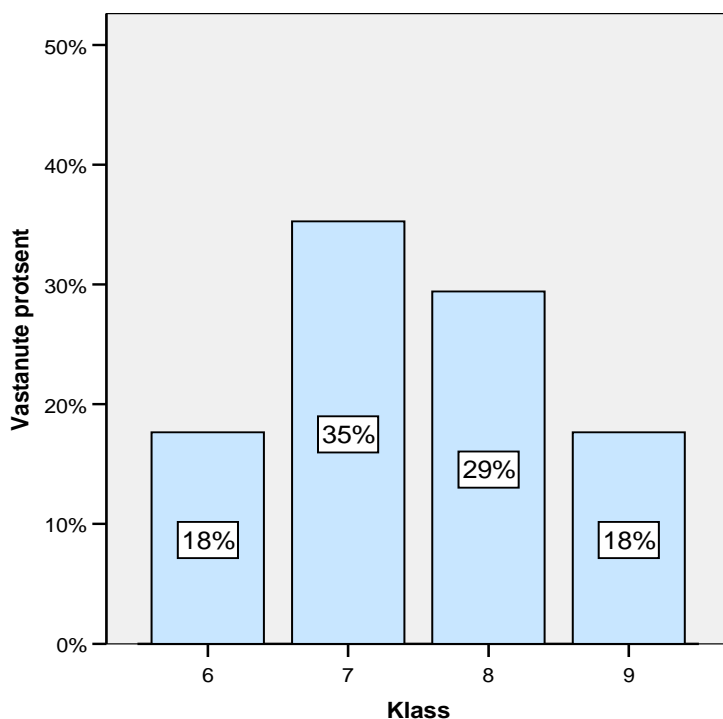
Joonis 6. Mobiiltelefoniga suhtlemise aeg vastavalt soole

Selgitamaks välja, kui paljud õpilased on kogenud küberkiusamist, küsiti õpilaste käest, kas viimase paari kuu jooksul on keegi neid ähvardanud, seadnud piinlikku olukorda või öelnud midagi halba, kasutades selleks mobiiltelefoni või interneti erinevaid võimalusi (näiteks e-posti, veebilehte, jututuba või MSN'i). Enamik (81%) õpilastest vastas, et nad ei ole selles ajavahemikus sedalaadi asju kogenud. See tähendab, et küberkiusamisega on viimase paari kuu jooksul eespoolkirjeldatud viisil kokku puutunud 19% vastanutest, mis moodustab peaaegu 1/5 valimist. Kuna küberkiusamisele on iseloomulik selle korduv esinemine ning korduvana käsitleb autor kõiki järgnevaid vahemikke: paar korda kuus või nädalas või iga päev, sellest tulenevalt võib öelda, et antud valimis on küberkiusatavate osakaal 19% .

Ohvritest 31% on viimase paari kuu jooksul küberkiusamist kogenud paar korda nädalas ja 69% vastas, et paar korda kuus. Positiivne on, et mitte kedagi ei kiusata igapäevaselt. Võttes arvesse kogu valimit, siis neid, keda kiusatakse sageli st paar korda nädalas, on 6% ja poole rohkem (12%) leidub neid, keda kiusatakse paar korda kuus.

Naruskov väidab Tartu koolide valimi näitel, et 37% õpilastest on küberkiusamise ohvrid (lugedes ohvriteks neid, kellele puhul kiusavate kirjade, kommentaaride või piltide saatmise sageduseks on määratud „aegajalt”, „üks kord nädalas” või „mitu korda nädalas” ja mis on võrreldavad käesoleva töö autori kiusatavate skaala määratlusega). 36% Tartu õpilaste kontingendist on aegajalt interneti vahendusel saanud kiusavaid kirju, kommentaare, pilte ja mitu korda nädalas vaid 1% vastanutest. Väga harva (mitte kunagi või paar korda elus) on kiusamist kogenud läbi kirjade, kommentaaride ja piltide 63% õpilastest. [3] Selgub, et Tallinna koolinoorte seas on küberkiusamise ohvreid peaaegu poole vähem kui Tartus. Kuid kiusamise sagedus on Tallinnas suurem, kuni 6% õpilastest kiusatakse paar korda nädalas, seevastu kiusatakse Tartus sama tihti, vaid 1% .

Kiusatavate osakaalu võrreldi ka kahe Tallinna kooli vahel. Koolide lõikes erinevused puuduvad, 32. Keskkooli ja Järveotsa Gümnaasiumi õpilastest on küberkiusamise ohvriks langenud ligikaudu 20% kõikidest vastanutest. Küberkiusamise ohvreid leidub kõige enam 7. klassi õpilaste seas (joonis 7).

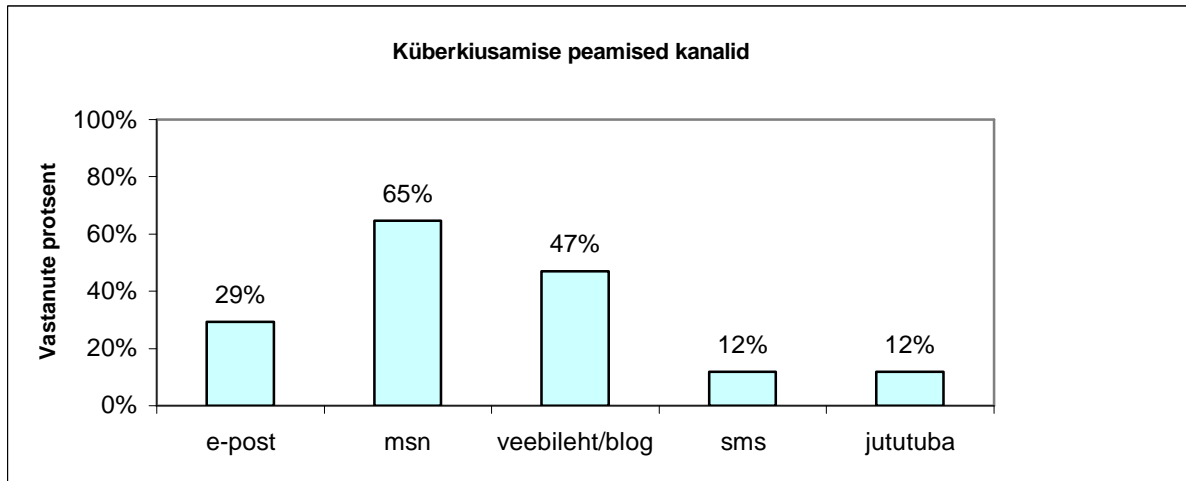

Joonis 7. Küberkiusamine vastavalt klassidele.

Käesoleva uuringu põhjal selgub, et poisid (59%) langevad küberkiusamise ohvriks sagedamini kui tüdrukud (41%), seevastu Tartu koolide kiusatavate osakaalus sooline erinevus puudus, poisse ja tüdrukuid oli küberkiusamise ohvrite hulgas võrdselt. [3]

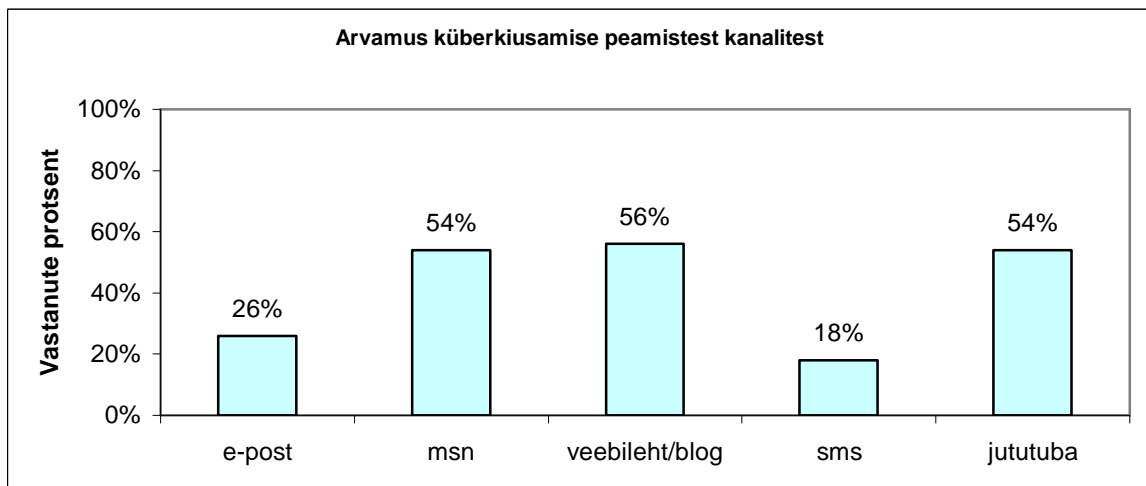
Virtuaalse kiusamise teostamiseks on mitmeid võimalusi: e-post, reaalsuhtlust võimaldavad keskkonnad, millest tuntumad on näiteks Skype ja MSN, sotsiaalvõrgustikud Rate.ee, Orkut.com jne. (Naruskovi uurimustööst ilmnes, et sageli kiusaja ei kasutagi ainult ühte vahendit.) Küberkiusajad kasutasid teistele kahju või haiget tegemiseks kõige rohkem kahte vahendit, mis kajastub ka eelpool mainitud digitaalsete identiteetide arvus (joonis 5).

Küberkiusamist teostatakse kõige enam läbi kiirsuhtlusprogrammi, 65% küberkiusamise ohvritest vastas, et peamiselt edastati solvangud, ähvardused või piinlikud sõnumid läbi MSN'i. Järgmiseks kanaliks, mida kasutatakse virtuaalmaailmas kiusamiseks, osutus veebileht ja blogi, peamiselt suhtlusportaalide kommentaaride näol, kuna blogi ja oma kodulehe omanike leidus valimi hulgas suhteliselt vähe (joonis 5). Kõige vähem kasutatakse teiste kiusamiseks tekstisõnumite saatmist ja jututuba (joonis 8).

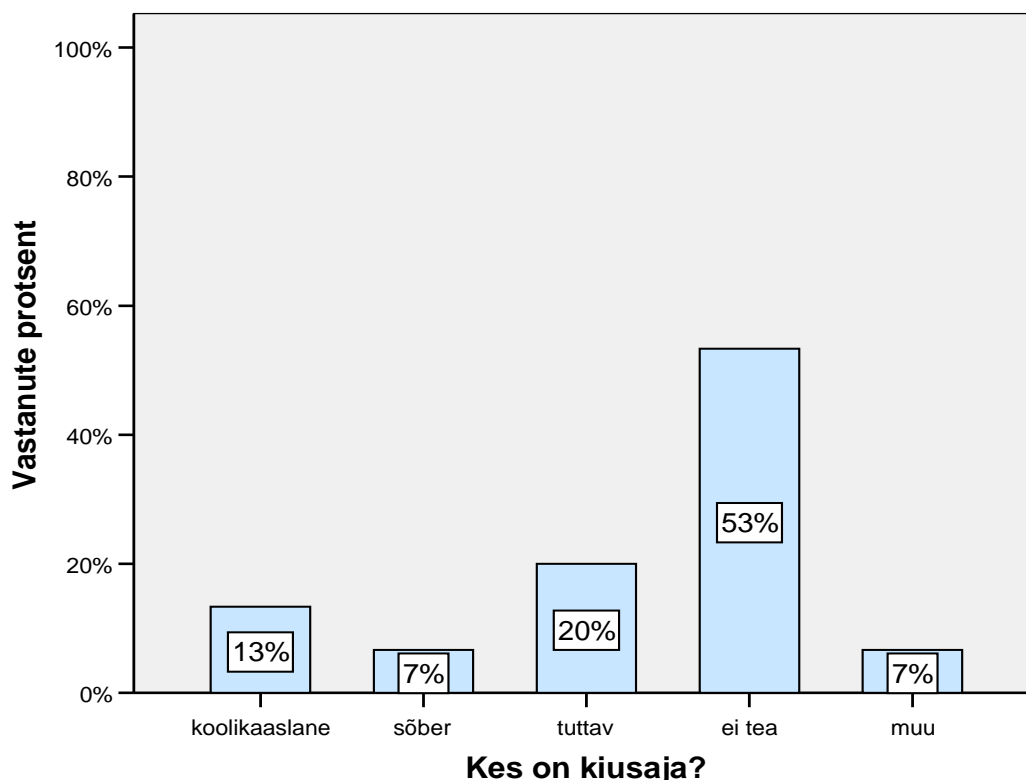
Joonis 8. Tegelikkus – Küberkiusamise peamised kanalid.

Seega võib väita, et mobiili kasutamine (sms) „küberkiusamisrelvana“ ei ole nii levinud kui erinevate interneti võimaluste kasutamine. Joonis 9 tõestab eelnevalt analüüsi käigus püstitatud oletust, et küberkiusamise peamised kanalid ühtivad noorte interneti kasutamiseesmärkidega, milleks olid suhtlemine (msn) ja sotsiaalvõrgustike kasutamine (veebileht/blog) (joonis 4). Ankeedis paluti vastajatel ka järjestada kanalid, mille kaudu kõige enam nende arvates teisi kiusatakse. Järjestatud tulemus erines tegelikust olukorrast mõnevõrra, esimeseks pakuti veebilehte, järgnesid MSN ja jututuba, kolmandaks pakuti e-posti ning kõige ebatõenäolisemaks kiusamise vahendiks peeti tekstisõnumit (joonis 5).

Joonis 9. Arvamus – Küberkiusamise peamised kanalid.

Enamus, 67% küberkiusatavatatest, on virtuaalse kiusamise ohvriks langenud kodus, pärast kooli, 20% ohvritest vastas muu ning vaid 13% märkisid asukohaks kooli. See nüanss eristab küberkiusamist traditsioonilisest kiusamisest, kus ohver leiab vähemalt kodus kaitset. Samuti leidis uurimuses kinnitust anonüümsuse aspekt kui üks olulisemaid erinevusi võrreldes tavakiusamisega. Üle poolte (53%) ohvritest ei tea, kes teda kiusab, 20% vastasid, et tuttav ja 13% arvasid, et kiusamise taga on koolikaaslane. Kõige vähem oli vastatud sõber või muu (joonis 10).

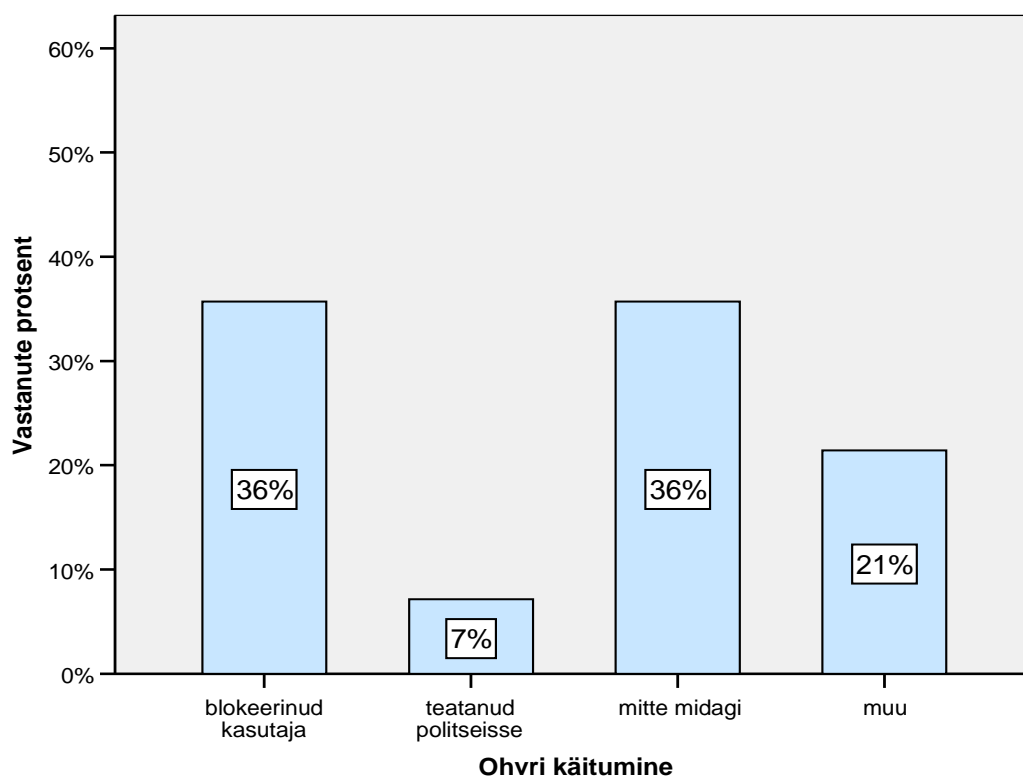
Joonis 10. Teadlikkus küberkiusajast.

Ankeetküsitluse abil vaadeldi ka ohvrite reaktsiooni küberkiusamisele. 67% ohvritest oli sõbraga jaganud virtuaalmaailmas läbielatud negatiivsest kogemust, näiteks solvava sisuga elektroonilist kirja või midagi muud ebameeldivat, seevastu 33% vastanutest jättis küberkiusamisega kokkupuute vaid enda teada (joonis 12). Mitte keegi ei olnud pöördunud murega perekonna (vanemad, õde, vend) ega õpetajate poole. Viimasest järeldub, et küberkiusamise probleemile tuleks kooli tugisüsteemi tasandil enam tähelepanu pöörata ning samuti tuleb teha tööd vanemate teavitamise vallas, et nad oskaks küberkiusamise sümptomeid tähele panna ja noori aidata. Lapsed

peaksid mõistma, et nad ei pea sellega üksi toime tulema ning eelkõige teadama, kuidas vähendada ohvriks sattumise tõenäosust (peatükk 2.2).

Analüüsi tulemusena selgus, et kõik (100%) tüdrukud rääkisid oma küberkiusamise kogemusest kellelegi, üle poolte poistest (56%) aga ei jaganud seda kellegagi. Meelsamini jagavad oma muret nooremad, näiteks kõik (100%) 13-aastased ja enamused (60%) 14-aastaseid rääkisid enda kiusamisest sõbrale.

Küberkiusamise ohvritest 36% vastas virtuaalsele rünnakule kasutaja blokeerimisega ning 36% ei reageerinud sellele kuidagi, 21% vastas muu, mille all toodi välja näiteks samaga vastamine ja maha rahustamine. Väike osa kiusatavatest oli kasutanud rangemat meetodit, nimelt teatanud politseisse (joonis 11).

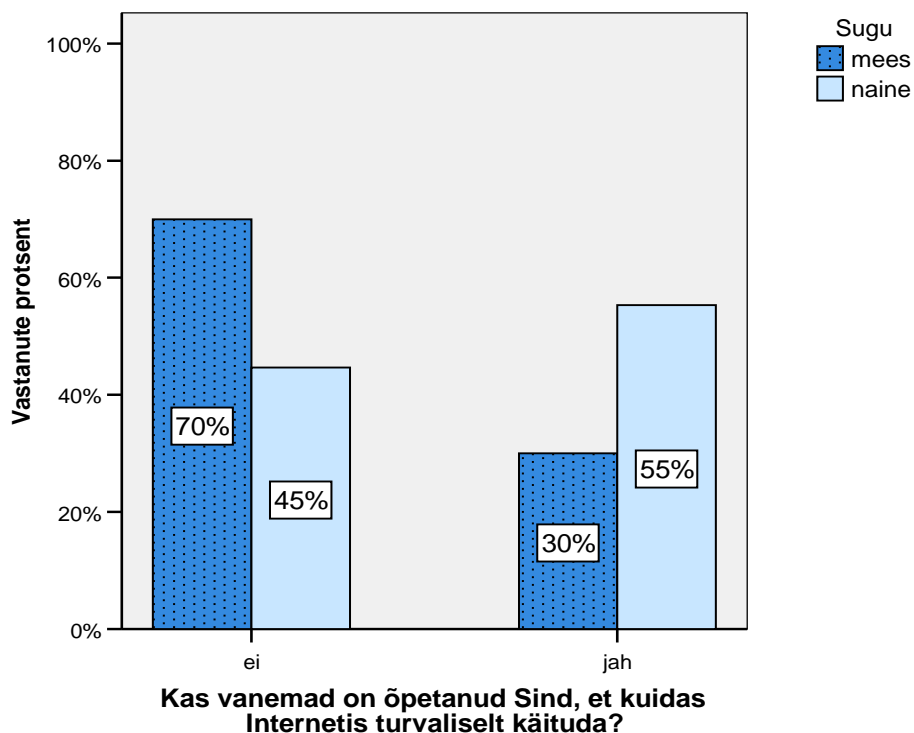
Joonis 11. Reaktsioon küberkiusamisele.

Soolises lõikes kiusatavate käitumismustrid ei erine, va politseisse teatamise osas, kus selgus, et 11% poistest on võimudelt abi otsinud. Nooremad kiusatavad on tihtipeale passiivsemad kui vanemad, kes peamiselt blokeerivad kiusaja, olles vastanud küberkiusamise vastureaktsiooni uurivale küsimusele joonisel 13 välja toodud vastusevariantidest „mitte midagi“. Samas on nooremad julgemad oma muret sõbraga

jagama. Käesoleval juhul aga võib sõbra abi osutada ebapiisavaks, pigem tuleks lapsi julgustada õpetaja poole pöörduma. Siin jõutakse järelduseni, et muudatusi on vaja teha ka koolitasemel nagu kirjeldatud peatükis 2.2.

Kuna lapsevanemad vastutavad oma järelpõlve tegude eest, siis pöörati ankeedis tähelepanu ka täiskasvanute vastutusele, et kas nende laps on teadlik käitumistavadest või -eeskirjadest, mis aitavad noortel internetis turvaliselt käituda ning seeläbi vältida sattumist küberkiusamise küüsi. Tuleb arvesse võtta, et järgnevad tulemused põhinevad õpilaste hinnangul ning ei pruugi olla objektiivsed.

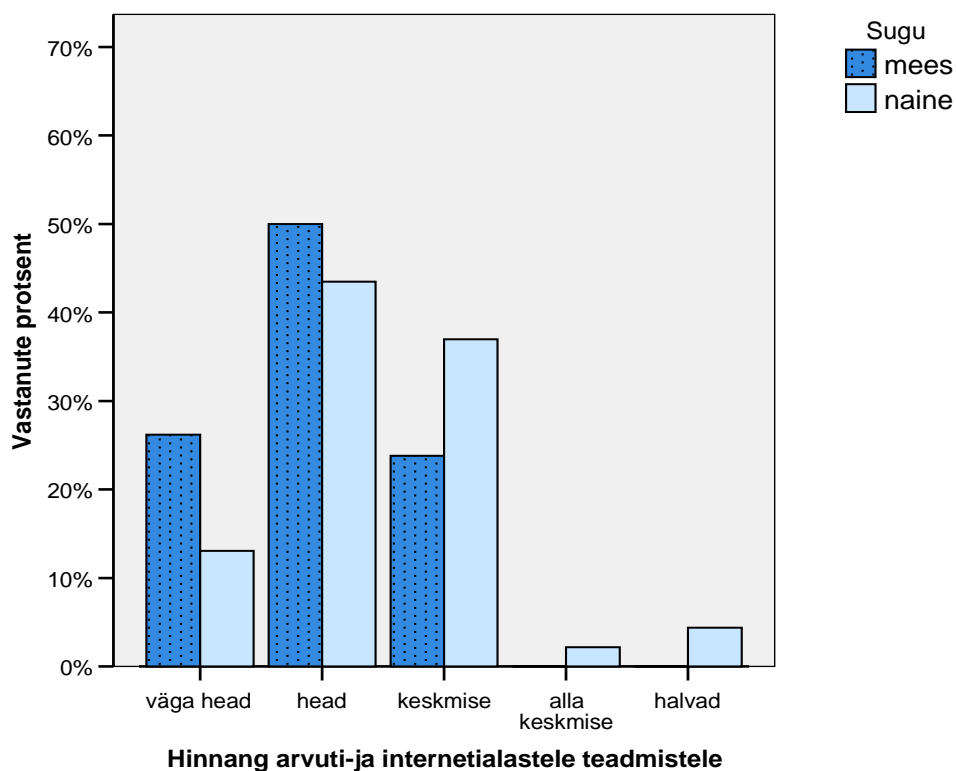
Selgus, et 56% kõikidest vastanutest on märkinud, et vanemad ei ole selle teemale tähelepanu pööranud ja neid õpetanud. Huvitav on tulemus soolises lõikes, kus ilmneb, et 70% lapsevanematest ei pea poistele internetis ohutust käitumisest rääkimist oluliseks. Tüdrukute suhtes on vanemad aga palju hoolsamad (joonis 12).

Joonis 12. Lastevanemate teavitustöö ohutusest internetis vastavalt soole.

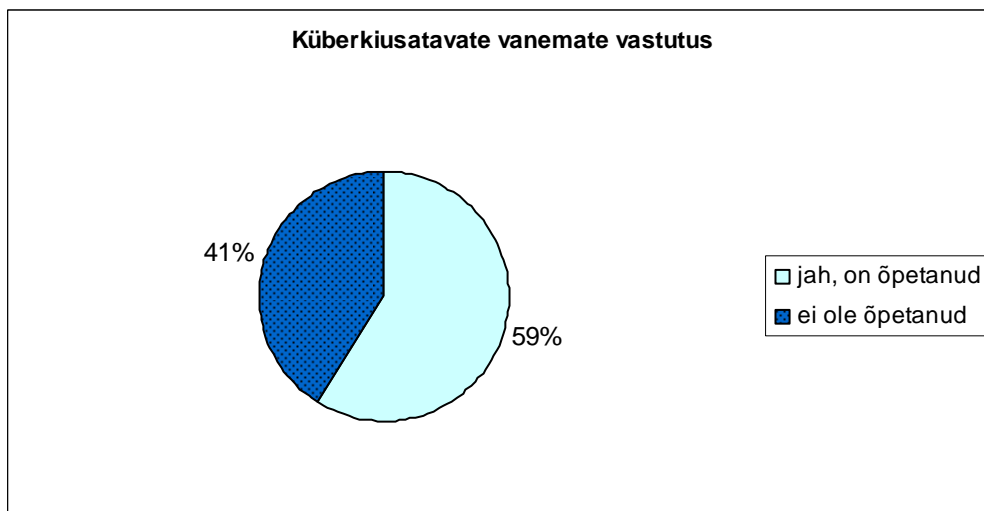
Suhtumise erinevuse põhjuseid on kindlasti mitmeid, näiteks sageli ületavad lapsed oma vanemate arvuti-ja internetialased kompetentsid ning see on tõenäolisem ka poiste hulgas. Poisid hindavad oma arvuti-ja internetialaseid teadmisi palju kõrgemalt kui tüdrukud, vastupidiselt tüdrukutele pole mitte ükski poistest oma

infotehnoloogilisi oskusi hinnanud kehvemaks kui keskmised, 26% neist peavad oma teadmisi väga heaks, tüdrukutest on väga heaks hinnanud oma oskusi vaid 13% (joonis 13).

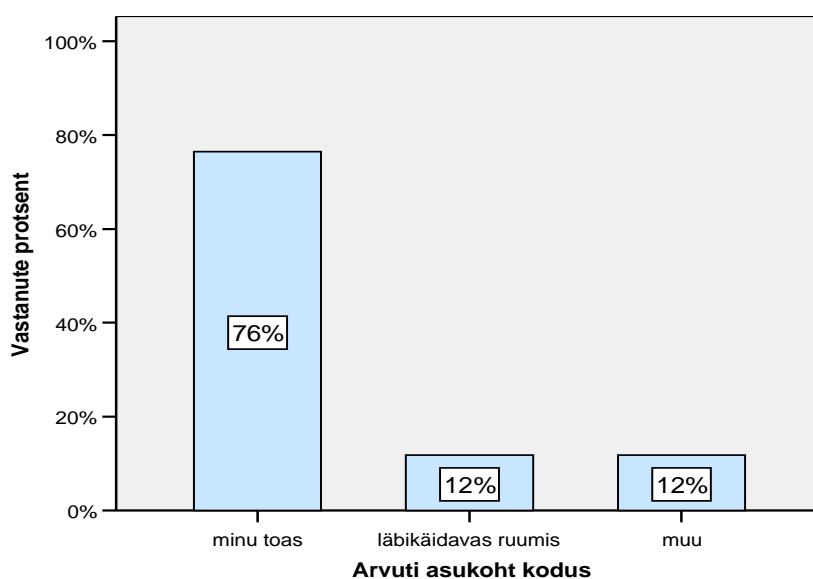
Joonis 13. Hinnang arvuti-ja internetialastele teadmistele vastavalt soole.

Eelpool mainitud printsiip kehtib ka ohvrite hulgas, 60% poistest on oma teadmisi hinnanud väga heaks ja tüdrukutest on sama kõrgelt oma teadmisi väärtustanud vaid 14%. Kuid kui vaadata küberkiusamise ohvrite osakaalu vastavalt soole, siis on näha, et poiste hulgas on küberkiusatavaid 18% rohkem kui tüdrukute seas. Sellest tulenevalt tuleks esmajoones lapsevanemate teadlikkust ohutuse teemal kasvatada ning seeläbi võimaldada järelpõlvel oma teadmisi adekvaatsemalt hinnata ning end paremini erinevate küberkiusamise liikide eest kaitsta. See võib-olla üheks oluliseks sammuks küberkiusamise ennetamisel ja vähendamisel. Seda toetab ka järgnev graafik küberkiusatavate vanemate mittesekkumise tulemusest, kus 41% küberkiusatavatest on vastanud, et vanemad ei ole neid internetis turvalise käitumise valdkonnas harinud (joonis 14).

Joonis 14. Küberkiusatavate vanemate jaotus internetis turvalise käitumise osas.

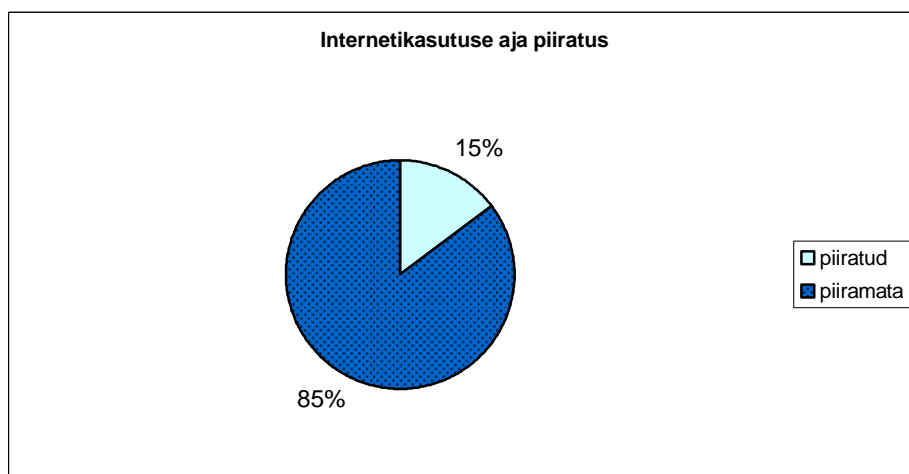
Kuna küberkiusamise sümptomeid on üldjuhul väga raske tuvastada ning seda enam, et mitte keegi virtuaalse kiusamise ohvriks langenutest ei olnud juhtunust rääkinud ei õpetajatele ega kodustele, tuleks küberkiusamise ennetamiseks ja nooruki aitamiseks arvuti asukohaks valida läbikäidav ruum. Ankeetküsitluse abil pöörati tähelepanu ka arvuti asukohale kodudes, mis on väidetavalt üheks eelsoodumuseks virtuaalse ahistamise ja kiusamise küüsi sattumisel (peatükk 2.1). Enamus (76%) ohvritest vastas, et arvuti asetseb nende toas (joonis 15).

Joonis 15. Arvuti asukoht ohvrite kodudes.

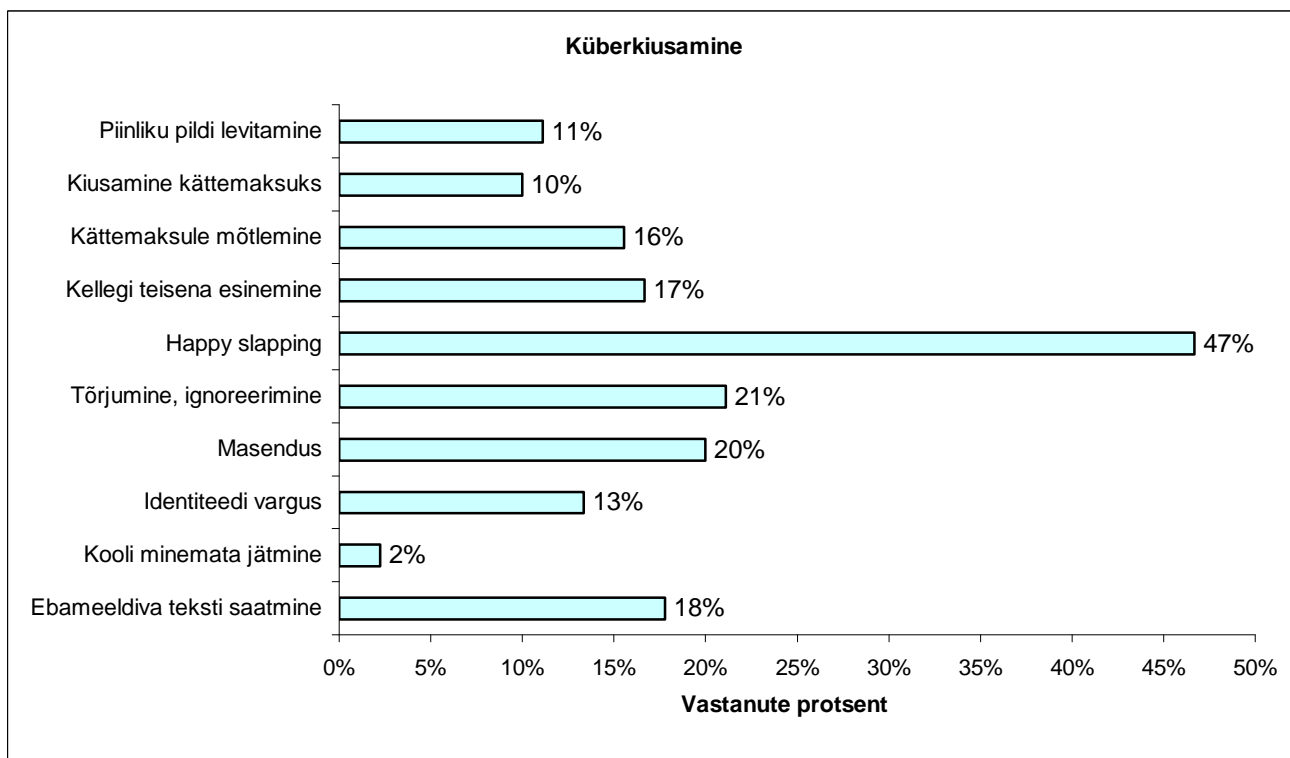
Kui vaadelda kogu valimit, siis 64% vastanutest asetseb arvuti oma toas, vaid 28% on arvuti asukohaks läbikäidav ruum. Turvalisema tuleviku nimel tuleks vanematel kindasti mõelda arvuti asupaiga muutmise peale. Vähendamaks küberkiusamise ohvriks langemise riski, tuleks samuti seada piirangud interneti kasutamise aja kohta.

Küsitluse põhjal selgus, et vaid 15% kogu valimist ja 6% ohvritest on kodus interneti kasutamise aeg limiteeritud (joonis 16).

Joonis 16. Interneti kasutuse aja piiratus.

Viimasena analüüsiti küberkiusamise erinevaid tagajärgi ja väljundeid tegevuste ja kogemuste näol. Peaaegu pooled kõikidest vastanutest (47%) on näinud pealt, kuidas kellegi löömist või togimist jäädvustatakse mobiiltelefoniga. Selgub, et ka Eesti koolinoorte hulgas on nn „happy slapping“, mis sai alguse Suurbritanniast, laialt levima hakanud (peatükk 1.2). Arvuliselt poole vähem nn happy slappingut näinud õpilastest (21%) on kokku puutunud ignoreerimise ja tõrjumisega erinevates reaalses suhtlust võimaldavate keskkondade kasutamisel. Võrdselt kiusatavate osakaalu protsendiga valimis (20%) on õpilased end interneti või mobiili vahendusel toimunud solvamise, mõnitamise ja mustamise pärast tundnud väga halvasti, isegi masenduses. Peaaegu 1/5 vastanutest on saatnud kellelegi solvava, ähvardava või piinliku teksti, esinenud kellegi teisena internetis ja mõelnud küberkiusamise tajumise tagajärjel kättemaksu peale. Kuid 10% pole vaid piirdunud kättemaksu peale mõtlemisega, vaid on kedagi teist vastutasuks kiusanud. Sama palju leidub neid, kes on teistest piinliku pildi teinud ja selle luba küsimata interneti üles laadinud. Kooli on minemata jätanud vaid 2% valimist (joonis 17).

Joonis 17. Küberkiusamist iseloomustavad tegevused.

Püstitatud hüpotees, et vägivald sünnitab vägivalda printsiip kehtib ka virtuaalmaailmas, leidis tõestust st 33% juhtudest sai kiusatavast kiusaja.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et peaaegu 1/5 valimist on küberkiusatavad ning peamised ohvrite kiusamise vahendid on sotsiaalvõrgustikud ja reaalaja suhtlusvahendid (eelkõige MSN) ning kui liigitada kiusamist tegevuse järgi, siis võib väita, et 1/5 on tõenäoliselt kogunud psühholoogilist kiusamist (ignoreerimine), solvamist, ähvardamist, häbistamist ja identiteedi vargust.

4.2 Kokkuvõtte uuringu tulemustest

Sõltuvalt püstitatud eesmärkidest saadi järgmised tulemused. Suhtlemine ja info on peamiseks põhjusteks miks veedetakse meelsasti aega virtuaalses maailmas. Interneti vähese kasutamise põhjendusena võib välja tuua muud huvid, keegi ei olnud põhjuseks toonud virtuaalset kiusamist või midagi muud kiusamisele viitavat. Interneti põhilised kasutamiseesmärgid ühtivad nii meeldimise peamise põhjuse kui ka levinumate digitaalsete identiteetidega, tähtsaimaks peeti sotsiaalvõrgustike Rate.ee, Orkut.com külastamist ja suhtlemist MSN'is (87%). Need meediumid osutusid ka peamiseks küberkiusamise kanaliteks, sotsiaalvõrgustike (47%) ja

reaalajasuhtlus vahendite (65%) kaudu edastati kõige enam solvavaid, ähvardavaid või piinlikke sõnumeid. Võrreldes mobiiliga kasutatakse küberkiusamise eesmärkidel interneti võimalusi enam (93%), kiusavaid teksti- ja multimeediasõnumeid saadetakse vaid 7% juhtudest. Enamus (57%) 11-16-aastastest veedavad päevas peamiselt 2-3 h arvuti taga, mobiiliga suhtlemiseks kulutatakse päevas alla 30 minuti, kuid tütarlaste seas on mobiilne suhtlemine populaarsem. Kiusatavad moodustasid peaaegu 1/5 kogu valimist, st et peaaegu iga viies laps on küberkiusamise ohver.

Suurema osa ohvrite kontingendist moodustasid poisid (59%), mis on tegelikult üllatav, kuna mitmed uurimused näitavad vastupidist. Viimast väidet, et tüdrukuid kiusatakse rohkem, ei toeta ka Naruskovi poolt läbiviidud uurimus, kus kiusatavate osakaal valimis oli soolises lõikes võrdne. Robert Slonje aga nõustub eelpool mainituga, öeldes, et sugu varieerubki vastavalt uurimustele. Kuid tüdrukute osakaal on tavaliselt suurem ohvrite ja poiste osakaal kiusajate hulgas. Eelnevat väidet toetas ka Naruskovi uurimus, kus kiusajaid oli 28%, nendest 57% moodustasid poisid ja 43% tüdrukud. [3]

32. Keskkooli ja Järveotsa Gümnaasiumi kiusatavate osakaalus lahknevusi ei esinenud, kuid võrreldes eelnevaid Tartu koolide õpilastega, siis selgus, et Tartus on küberkiusamise probleem suurem kui Tallinna kooliõpilaste hulgas. Samaealisi ohvreid oli Tartus 37%. Kiusamise ohvreid oli pealinna 5.-9. klasside hulgas kõige enam 7. klassis (35%) (joonis 8).

Ohvritest 67% jagas sõbraga kiusamise kogemust, vanemate ja õpetajate poole ei olnud mitte keegi oma murega pöördunud. See vihjab küberkiusamise teemaatika vähesele käsitlemisele haridussüsteemis, sageli puudub teadmine küberkiusamise probleemi olemasolust või on see puudulik, näiteks 56% kõikide vastanute ja 41% küberkiusatavate vanematest ei ole oma last õpetanud, et kuidas internetis turvaliselt käituda ning 64% omab arvutit enda toas ja vaid 15% on internetikasutus aeg kodus piiratud, mis suurendavad samuti kiusamise riski. Tüdrukud on avameelsemad kui poisid, kõik tütarlapsed olid küberkiusamisest kellelegi teatanud, seevastu üle poolte noormeestest jättis selle enda teada. Küberkiusamise ohvrid vastasid virtuaalsele rünnakule enamasti kasutaja blokeerimisega või ei teinud mitte midagi, politseisse oli teatanud vaid 7% kiusatavatest. 20% kõikidest vastanutest on tundnud end interneti või mobiiltelefoni teel edastatud solvangute, mõnitamise ja mustamise pärast väga halvasti, 2% on jättnud isegi kooli minemata. Antud valimi põhjal leidsid ka kinnitust

küberkiusamist iseloomustavad olulisemad tunnused: anonüümsus ja pidev kättesaadavus (24/7). Ohvritest 57% ei teadnud, kes neid kiusas ja 67% koges virtuaalset kiusamist kodus, pärast kooli. Kiusatavatest 33% kiusasid omakorda kedagi teist interneti või mobiili vahendusel.

Kõige enam levinud küberkiusamise liik on nn happy slapping, sellele järgneb tõrjumine, ignoreerimine ning solvamine, ähvardamine ja piinlikkusse olukorda seadmine.

Kokkuvõte

Tänapäeva noorte põlvkonda võib kutsuda internetigeneratsiooniks, kuna nende kokkupuude infotehnoloogiaga on alguse saanud juba varases eas. Digitaalne lõhe täiskavanutega pidevalt suureneb, kuid õnneks on mitmed ühiskonna väärtusi hindavad ettevõtet ja organisatsioonid nagu näiteks Microsofti Eesti esindus, Tiigrihüppe Sihtasutus ja Lastekaitse Liit võtnud endale südameasjaks seda killustatust vähendada. Võimu tasakaalutus, mis tuleneb tehnoloogiaalase kompetentsuse erinevusest ja tajutav anonüümsus, on teinud võimalikuks küberkiusamise kui uue nähtuse koolivägivalla liikide hulgas.

Täiustades R. Slonje, S. Hinduja ja J. W. Patchini üldtunnustatud definitsioone

võib küberkiusamist defineerida kui indiviidi või grupi poolt teostatavat tahtlikku ja korduvat nii emotsionaalse kui kaudse füüsilise kahju põhjustamist küberkeskkonnas läbi elektroonilise informatsiooni, milleks võivad olla mitmed multimeedia elemendid (tekst, foto, heli või nende kombinatsioonid).

Küberkiusamine erineb traditsioonilisest kiusamisest mitme parameetri poolest. Kiusaja anonüümsus, võimalik laiaulatuslik publik ja ohvri pidev kättesaadavus on kriitilised omadused, mis eristavad näost näkku kiusamist uuest probleemiks saanud kiusamise liigist. Virtuaalset kiusamist on võimalik liigitada mitmel alusel: tegevuse iseloomu või kanali kaudu, näiteks sõimamine, ahistamine, ignoreerimine jne ning vastavalt interneti ja mobiiltelefoni abil.

Küberkiusamine mõjutab noorte käitumist ja nendevahelist suhtlust nii emotsionaalselt, psühholoogiliselt kui ka füüsiliselt. Sellega võivad kaasneda enesetapumõtted, söömishäired, krooniline haigestumine, kodust ära jooksmine, ekstreemne vägivalla kasutamine jne. Töös püstitatud hüpotees, et küberkiusamisel on negatiivne mõju noortevahelisele käitumisele ja suhetele ning sellele piisava tähelepanu mittepööramine võib viia tagajärgedeni nagu näiteks kiusatavast saab kiusaja, leidis tõestust toetudes nii empiirilisele kui ka teoreetilisele osale. Näiteks selgus, et 33% küberkiusatavatest said uued kiusajad, sest ka neid oli sel viisil kiusatud. 2% ohvritest jättis isegi kooli minemata. 20% tundis end interneti või mobiili vahendusel toimunud solvamise, mõnitamise ja mustamise pärast väga halvasti (masenduses). Eelpool toodud

tulemused on saadud kvantitatiivse andmekogumismeetodi põhjal, milleks kasutati küsitlust. Ankeetküsitlus viidi läbi Tallinna 32. Keskkool ja Tallinna Järveosta Gümnaasium õpilaste hulgas. Valimi moodustasid 90 11-16 -aastast õpilast, kelle hulgas sooline osakaal oli peaaegu võrdne. Vastavalt analüüsi osas püstitatud uurimusküsimustele selgus, et suhtlemine ja info on peamisteks põhjusteks miks veedetakse meelsasti aega virtuaalses maailmas. Interneti mittemeelidmise peamise põhjusena paistis silma muu huvitavam tegevus. Üle poolte vastanutest veedavad päevas tavaliselt 2-3 h internetis ja mobiiliga suhtlemiseks kulutab enamus alla 30 minuti. Õpilased kasutavad peamiselt internetti sotsiaalvõrgustike külastamiseks (87%) ja teistega jutuajamiseks (86%). Interneti põhilised kasutamiseesmärgid ühtivad nii meeldimise peamise põhjuse, levinumate digitaalsete identiteetidega kui ka peamiste küberkiusamise kanalitega. Sotsiaalvõrgustike (47%) ja reaaliajasuhtlus vahendite (65%) kaudu edastati kõige enam solvavaid, ähvardavaid või piinlikke sõnumeid. Võrreldes mobiiliga kasutatakse küberkiusamise eesmärkidel Interneti võimalusi enam (93%), kiusavaid teksti- ja multimeediasõnumeid saadetakse vaid 7% juhtudest. Küberkiusatavate osakaal moodustas kogu valimist 19%. Kiusatavate osakaalu Tallinna koolide lõikes ei erinenud. Käesoleva uuringu põhjal selgus, et poisid (59%) langevad küberkiusamise ohvriks sagedamini kui tüdrukud (41%). Ohvritest 67% jagas sõbraga kiusamise kogemust, vanemate ja õpetajate poole ei olnud mitte keegi oma murega pöördunud. See vihjab küberkiusamise teemaatika vähesele käsitlemisele haridussüsteemis, sageli puudub teadmine küberkiusamise probleemi olemasolust või on see puudulik, näiteks 56% kõikide vastanute ja 41% küberkiusatavate vanematest ei ole oma last õpetanud, et kuidas Internetis turvaliselt käituda. Ankeetküsitluse abil pöörati tähelepanu ka arvuti asukohale kodudes ja internetikasutusaja piiratusele, mis on virtuaalse kiusamise küüsi sattumisel eelsoodumusteks. Enamus (76%) ohvritest vastas, et arvuti asetseb nende toas. Ka suuremal osal (64%) kogu valimist paiknes arvuti isiklikus toas. Vaid 15% kogu valimist ja 6% ohvritest on kodus Interneti kasutamise aeg limiteeritud. Samuti leidis uurimuses kinnitust anonüümsuse aspekt kui üks olulisemaid erinevusi võrreldes tavakiusamisega. Üle poolte (53%) ohvritest ei tea, kes teda kiusab, 20% vastasid, et tuttav ja 13% arvasid, et kiusamise taga on koolikaaslane.

Interneti kasutajate hulk liigub konstantselt tõusvas joones, see omakorda tähendab küberkiusamise suuremat levikut, mis tähendab, et ohtuse osas tuleb veel pingutada

ning jätkata alustatud ennetamise rada. Tuleks luua kübervägivalda reguleeriv seadustik ning kooli tugisüsteemi põimida küberkiusamisega toimetulemise strateegiaid. Internetiteenuse pakkujad ja seadusandjad peaksid koostöös välja töötama kindla reeglistiku, mis võimaldaks kontrollida veebis avaldatava informatsiooni sisu (samas mitte rikkudes sõnavabadust) ning andma võimaluse postitaja identifitseerimiseks. Lapsevanemad peaksid küberkiusamise ennetamiseks tehnoloogia arenguga kaasas käima ja osutama enam tähelepanu lapse tegevusele internetis. Kasuks tuleks kiusamist hukkamõistvate reklaamikampaaniate läbiviimine, mis illustreeriks ka kiusamise tagajärgi, et küberkiusajate teadlikkust suurendada ning panna neid vastutama ja oma tegudele järele mõtlema. Töö praktiline väärtus seisneb küberkiusamise temaatika eestikeelse teabe täiustamises ja hetke olukorra tõsiduse teavitamises kahe Tallinna üldhariduskooli näitel. Käesolev töö annab võimaluse jätkuvaks uuringuks edaspidi ning on abiks küberkiusamise mõistmisel. Analüüsi käigus läbiviidud küsitluse tulemused annavad võimaluse võrrelda varasemaid uurimusi käesoleva tööga ning hinnata probleemi tõsidust ja prognoosida selle arengut.

Kasutatud kirjandus

1. Filmi „Klass” koduleht.
[URL] <http://www.klassifilm.com/intro.php> (19.04.08)
2. Microsoft Eesti avalaht. Meedia. Veebivend võtab käsile koolilaste turvalisuse internetis.
[URL] <http://www.microsoft.com/eesti/press/2007/1022.msp> (29.04.08)
3. Põhjamaade Ministrite Nõukogu Esindus Eestis. Projektid & ettevõtmised. Põhjala Foorum. „Koolivägivald - kool, kodu, internet.”
[URL] <http://www.norden.ee/indexee.php?ID=159> (28.04.08)
4. Tallinna linna avalaht. Uudised. Ohutut käitumist internetis tuleb lapsele õpetada.
[URL] <http://www3.tallinn.ee/g4274/uudised?id=20960> (21.04.08)
5. Euroopa Komisjon. Kultuur, haridus ja noored. Interneti-turvalisus – tõstes teadlikkust, vähendades riske.
[URL] http://ec.europa.eu/news/culture/070206_1_et.htm (21.04.08)
6. TNS Emori avalaht. Uudised. Märgatavalt on kasvanud uudiste lugemine internetis.
[URL] <http://www.emor.ee/arhiiv.html?id=1795> (21.04.08)
7. Kent State University’s Research Center for Educational Technology. Ubiquitous Computing. What Is Ubiquitous Computing?
[URL] <http://www.rcet.org/ubicomp/what.htm> (18.04.08)
8. Vallaste, H. e-teatmik. [URL] <http://www.vallaste.ee/index.htm>
[URL] <http://vallaste.ee/> (22.04.08)
9. Urbas, A. MySpace ja Skype ühendasid teenused. – *Arvutikasutaja*, 2007
[URL] <http://www.arvutikasutaja.ee/uudis.php?id=516> (22.04.08)
10. Naruskov, K. Internetis toimuv kiusamine kui küberkiusamise alaliik kahe Tartu linna kooli näitel. Bakalaureusetöö (2007)
11. Cleary, M. Sullivan, K. Sullivan, G. „Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla.” (2004)

12. New Forms of School Bullying and Violence. International Online Conference. (2006)
[URL] http://www.bullying-in-school.info/uploads/media/Conference_3_-_full_Report.pdf (29.04.08)
13. Isakannu, H. Digitaalne mina. Seminaritöö (2008)
14. Cyberbylling homepage. [URL] <http://www.cyberbullying.us/> (29.04.08)
15. Slonje, R. Smith, P. K. Frisen, A. Cyberbullying. (2008)
[URL] http://www.lastekaitseleht.ee/public/Robrt_Slonje_K_berkiusamine.pdf (29.04.08)
16. Kõiv, K. (2002). Õpilaste suhtumine kiusamisse ja kiusamiskäitumise iseloomustus. Urimus (2002)
[URL] <http://www.childcentre.info/research/researchpr/estonia/> (30.04.08)
17. Willard, N. An Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats.
[URL] <http://www.mcps.org/admin/Technology/TRTWebpage/WordDocuments/Internetsafetydocuments/cyberbully.pdf> (30.04.08)
18. BBC News. Does „happy slapping” exist?
[URL] http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4539913.stm (30.04.08)
19. Sameer Hinduja, S. Patchin, J. W. Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency. (2007)
20. Lines, E. Cyber- bullying: Our kids new reality. A kids help phone research study of kids online.
[URL] http://org.kidshelpphone.ca/media/21704/2007_cyber_bullying_report.pdf (01.04.08)
21. Chappell, L. Internet safety for kids. (2006)
[URL] <http://www.packet-level.com/kids/iskbook/InternetSafetyforKids-011206.pdf> (01.04.08)
22. Kamps, M. Politsei: Jokela veretöö motiivi moodustasid mitmed asjaolud. – *Postimees*, 2007.
[URL]

- <http://sport.postimees.ee/131207/esileht/valisuudised/301324.php?politsei-jokela-veretoo-motiivi-moodustasid-mitmed-asjaolud> (28.04.08)
23. Tarbija24.ee avalaht. Tehnika. Uuring: kiusamine kolib internetti.
[URL] http://www.tarbija24.ee/011207/esileht/olulised_teemad/tarbija24/tehnika/298311.php?uuring-kiusamine-kolib-internetti (28.04.08)
24. Childnet International. Cyberbullying A whole-school community issue.
(2007)
[URL] <http://www.childnet-int.org/downloads/cyberbullyingOverview.pdf>
(30.04.08)
25. Englander, E. Muldowney, A. M. Just Turn the drain thing off: Understanding Cyberbullying. (2007)
26. Eesti Tarbijakaitse Liidu avalaht. Võitle leimiga vaba interneti nimel.
[URL] <http://www.tarbijakaitse.ee/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=3037&mode=thread> (30.04.08)
27. Rein Lang: tõstame «Delfi-eelnõu» jälle päevakorda. – *Postimees*, 2007.
[URL] <http://www.postimees.ee/080507/esileht/siseuudised/259409.php>
(30.04.08)
28. Mattheus, Ü. Nuhkimiseelnõu kurb saatus. – *Kirikiri*, 2006.
[URL] http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=300 (30.04.08)
29. Feldmanis, A. Jõks: nn Delfi eelnõu võib seada ohtu sõnavabaduse. – *Eesti Päevaleht*, 2005.
[URL] <http://www.epl.ee/?artikkel=307863> (30.04.08)
30. Sihtasutus Eesti Õiguskeskuse avalaht. Õigus. Õigusuudised.
Põhiseaduskomisjon: nn Delfi eelnõu on ohuks põhiseaduses sätestatud õigustele ja vabadustele. (2006)
[URL] <http://www.lc.ee/foorum/lc/showflat.pl?Cat&Board=uudised&Number=119802&page=15&view=collapsed&sb=5> (30.04.08)

31. Arvutikaitse avalaht. Seadused. Arvutikaitse ABC. (2008)
[URL] <http://www.arvutikaitse.ee/?cat=19> (30.04.08)
32. EL andmekaitse töörühm. Arvamus 4/2007 isikuandmete mõiste kohta.
[URL]
http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_et.pdf
(30.04.08)
33. Leimivaba interneti eest. Netikommentaatori meelespea.
[URL] <http://www.leim.ee/full.php#midapeaks> (30.04.08)
34. European Digital Rights homepage. [URL] <http://www.edri.org/> (01.05.08)
35. Hinduja, S. Patchin, J. W. Cyberbullying and Online Aggression Survey Instrument. (2007)
36. Opinion Research Corporation. CYBER BULLY - TEEN. Fight Crime: Invest In Kids. (2006)
[URL] www.fightcrime.org/cyberbullying/cyberbullyingpreteen.pdf
(10.04.08)
37. Hanewald, R. Confronting the Pedagogical Challenge of Cyber Safety. – Australian Journal of Teacher Education, 2008, nr 33, lk 2.

Lisa 1

Küsimustik „Koolivägivald interneti ja mobiili vahendusel”

Küsimustiku eesmärk on uurida koolivägivalda väljundeid ja tagajärgi interneti ja mobiiltelefoni vahendusel, et määratleda olukorra tõsidus ning pakkuda välja võimalikke lahendusi.

Küsimustik on anonüümne, Teie vastused on konfidentsiaalsed ning tulemusi kasutatakse vaid üldistatult kujul informaatika bakalaureuse töös.

- 1) Sugu: a) mees b) naine
- 2) Vanus: ____
- 3) Klass: ____
- 4) Eelmise veerandi keskmine hinne: ____
- 5) Kas Sulle meeldib internetis aega veeta? a) ei b) jah
Palun põhjenda, miks vastasid ei või jah:

—
- 6) Mitu tundi päevas Sa tavaliselt veedad aega internetis?
a) kuni 1 h b) 2-3 h c) 4-5 h d) üle 5 h
- 7) Mis eesmärkidel Sa peamiselt kasutad internetti? Palun järjest!
a) mängimiseks b) koolitööde tegemiseks c) orkut.com või rate.ee kasutamiseks
d) chattimiseks e) meilivahetuseks f) muu_____
- 8) Palun märgi, millised järgnevaid kasutajaid omad?
a) msn (skype) kasutaja b) profiil rate.ee-s (orkut.com-is) c) jututoa kasutaja
d) oma koduleht e) blogi f)
muu_____
- 9) Kui kaua Sa tavaliselt päevas kasutad mobiiltelefoni suhtlemiseks? (kõne, sms, mms)
a) alla 30 min b) üle 30 min c) üle 1 h d) muu_____
- 10) Kas viimase paari kuu jooksul on keegi läbi e-maili, msni, veebilehe (näiteks orkut.comi või rate.ee), jututoa või tekstisõnumi (sms) Sinu kohta öelnud midagi

halba, ähvardavat või piinlikku (kasutades selleks fotot, video või teksti)?

a) ei b) jah

Kui vastasid jah, siis palun märgi kui sageli:

b.1) paar korda kuus b.2) paar korda nädalas b.3) iga päev

Kui vastasid 10ndale küsimusele jah, siis palun jätkata vastamist 11ndast küsimusest, kui vastasid ei liigu 17nda küsimuse juurde!

11) Mis kanali(te) kaudu need solvavad, ähvardavad või piinlikud sõnumid, fotod või videod peamiselt edastati?

a) e-post b) msn (skype) c) veebileht, blogi (kommentaariid rate.ees) d) sms (mms) e) jututuba g) muu _____

12) Palun järjesta 11nda küsimuse vastused numbritega 1-5 vastavalt sellele, et millist kanalit kõige enam sinu arvates kiusamiseks (ahistamiseks) kasutatakse?

13) Kus Sa olid, kui need ebameeldivad sõnumid, pildid või videod said?

a) kodus, pärast kooli b) koolis c) muu _____

14) Kes saatis need ebameeldivad sõnumid?

a) koolikaaslane b) sõber c) tuttav d) ei tea e) muu _____

15) Kas Sa rääkisid kellegile sellest ebameeldivast kogemusest, mis tehti interneti või telefoni kaudu?

a) ei b) jah – kellele? _____ (sõber, vanemad, õpetaja, vend/õde)

16) Kuidas oled käitunud kui Sind on keegi kiusanud interneti või mobiili vahendusel?

a) blokeerinud kiusaja b) vahetanud kasutajanime c) kustutanud konto
d) teatanud politseisse e) mitte midagi f) muu _____

17) Kas vanemad on õpetanud Sind, et kuidas internetis turvaliselt käituda?

a) ei b) jah

18) Kas kodus on Sinu internetikasutuse aeg piiratud?

a) ei b) jah

19) Kus arvuti asetseb Teie kodus?

- a) sinu toas b) läbikäidavas ruumis c) muu _____

20) Kuidas hindad oma arvuti-ja internetialaseid teadmisi?

- a) väga head b) head c) keskmised d) alla keskmise e) halvad

Kas oled viimase paari kuu jooksul kogunud või teinud järgnevat?	ei	jah
1. Oled saatnud kellegile solvava, ähvardava või piinliku teksti Internetis või mobiiliga		
2. Oled jätnud kooli minemata, sest Sinu kohta postitati või öeldi midagi negatiivset Internetis		
3. Keegi on Internetis end Sinuna esindanud nii, et see valmistas Sulle piinlikust/kahju		
4. Oled tundud end solvangute, mõnitamiste, mustamise pärast Interneti või mobiili vahendusel väga halvasti (masenduses)		
5. Oled tundud, et Sind tõrjutakse msnis (skypes), Sind on ära blokeeritud		
6. Oled näinud, et kellegi löömist, togimist (kiusamist) filmitakse mobiiliga		
7. Oled kellegi teisena Internetis esinenud, et kellegi üle nalja teha või kedagi solvata		
8. Oled mõelnud kättemaksu peale, kuna Sind on Internetis kiusatud või mobiilile saadetud ebameeldivaid sõnumeid		
9. Oled kiusanud kedagi Interneti või mobiili vahendusel, sest <u>ka</u> Sind kiusati sel viisil		
10. Oled teinud kellestki piinliku pildi ja selle luba küsimata Internetti üles pannud		
11. Oled suheldnud Internetis võõraste inimestega		
12. Oled kokku saanud võõra inimesega, kellega Internetis suhtlesid		
13. Oled Internetis kokkupuutunud seksuaalse ahistamisega		

Aitäh!

Lisa 2

